

ale

Historisk tidskrift
för Skåneland

Nr 4 1990

ale

Historisk tidskrift för Skåneland

utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening
och Landsarkivet i Lund.

Redaktionskommitté

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö

Professor Erik Cinthio, Lund

Arkivarie Bengt Danielson, Lund, redaktionssekreterare

Museiråd Torkel Eriksson, Helsingborg, redaktör

Högskolelektor Gert Jeppsson, Lund

Docent Sten Skansjö, Lund

Landsarkivarie Anna-Christina Ulfspärre, Lund

innehåll

	Sid.
Greger Andersson: Stadsmusikanter i Skåneland under 1600- och 1700-talet, I	1
Gösta Johannesson: Skånelandskapens försvar under dansk tid, II	13
Madli Kurdve: Folkrörelsearkiv i Skåne, Halland och Blekinge	23
<i>Aktuellt om antikvariskt</i>	
Stenålder i Stävie	31
<i>Omslagsbild</i>	
Pipare. Ur Jost Ammans och Hans Sachs Ständebuch, 1568	

Stadsmusikanter i Skåneland under 1600- och 1700-talet, I¹

Av Greger Andersson

Lunds Universitet

Stadsmusikanterna under äldre tid har länge varit en bortglömd yrkeskategori i de nordiska städerna. Deras rättigheter och skyldigheter i städerna i Skåneland framgår av denna artikel, som bygger på en omfattande källforskning. Den följs i nästa nummer av en artikel av samme författare om stadsmusikanternas läns- och häradsprivilegier.

Inledning

Alltsedan medeltiden har i Europas städer funnits mer eller mindre fast bosatta musiker – anställda och avlönade av staden och dess styrelse – som brukar inordnas under benämningen stadsmusikanter. De äldsta beläggen härpå härrör från 1200-talets Italien.² Ser vi till norra Europa, finns notiser om stadsspelmän under 1400- och 1500-talet, men det är först med 1600-talets ingång som stadsmusikantväsendet når en större utbredning. För nordiskt och svenskt vidkommande växer städerna då både i storlek och antal.

Stadsmusikanternas tjänstgöring sönderföll grovt sett dels i en offentlig del, dels i en privat. Till den förra hörde i första hand att medverka med musik i kyrkan, men också att t.ex. spela på rådhuset vid mottagningsceremonier o.dyl. Till den privata delen hörde att mot särskild betalning spela vid borgerskapets gästabad samt i viss mån att vara privat musiklärare. Dessa mångskiftande arbetsuppgifter krävde att de behärskade mer än ett musikinstrument, i regel såväl blås- som stråkinstrument.

I slutet av 1950-talet lanserade prof.

Carl-Allan Moberg begreppet *Östersjöområdets musikliv*.³ Han menar att ett typiskt drag för detta område under särskilt 1600-talet ur musiksynvinkel är just stadsmusikantväsendet.

Moberg uppehåller sig i sin artikel huvudsakligen vid de stora musikstäderna runt Östersjön såsom Danzig, Königsberg, Hamburg, Lübeck och Köpenhamn. Härtill kommer en rad mer eller mindre betydande musikstäder, som då hade införlivats med det svenska väldet: Reval, Dorpat och Riga i öster samt Wismar, Stade, Bremen, Stettin, Greifswald och Stralsund i söder. För dessa städer kunde Moberg repliera på musikhistoriska arbeten tillkomna under framför allt mellankrigstiden. Skildringen av stadsmusiken i Sverige och Danmark är betydligt blygsammare. Förklaringen härtill är enkel: den nordiska stadsmusikantforskningen befann sig då ännu i sin linda.

Östersjöområdet under dessa århundraden kan vidare sägas ha präglats av en stor *musikerrörlighet*. En musiker, som vid en viss tidpunkt verkade i t.ex. Lübeck, kunde ett par år senare återfinnas i Norrköping, sedan i Riga etc. Vart man än kom mötte man i stort sett också samma typer av *repertoarer*.⁴

Skåneland ligger mitt i Östersjöområdet, med nära sjöförbindelser till många

av de städer som räknats upp ovan. Det tillhörde Danmark under Christian IV:s regeringstid, som räknas som den mest lysande epoken i dansk musikhistoria. Det finns således många skäl för antagandet att Skåneland har varit medlem av och spelat stor roll för denna Östersjöområdets musikkultur.

Privilegier och skråmässighet

Utmärkande för stadsmusikantämbetet var de *privilegier* innehavaren åtnjöt: ensamrätten att framträda med musik vid gästbud av olika slag, dels inom staden, dels på den omkringliggande landsbygden.

Städerna i 1600- och 1700-talets Europa präglades i hög grad av det s.k. skråväsendet, dvs. hantverksyrkenas reglering genom skråförordningar, som hade karaktären av privilegium.⁵ I hela Europa kom stadsmusikantyrket under dessa århundraden i varierande grad att anslutas till detta skråsystem. På intet håll tycks emellertid stadsmusikantskrån och -ämbeten ha inrättats i den strängare mening, som gällde för de traditionella hantverksyrkena.⁶

På tysk botten fanns särskilda såväl regionala som lokala stadsmusikantförordningar. Ett exempel på det förra utgör "Die Sächsischen Musikantenartikel" från 1653, som inte mindre än 107 musiker på 43 orter förband sig att följa.⁷ Innehållet i dessa statuter anknyter mycket nära till allmänna skråhantverksförordningar. De innebar inte minst att stadsmusikanterna fick privilegium på musikutövning inom ett visst geografiskt/administrativt område.

Sådana musikantförordningar tycks inte ha ställts samman i Skandinavien.⁸

Icke desto mindre var stadsmusikanter-

na i Skånelandskapen under 1600- och 1700-talet organiserade på ett *skråliknande* sätt: stadsmusikanten benämndes gärna "mäster", och till sin hjälp hade han gesäller och lärlingar. De senare fick sin utbildning av stadsmusikanten. Lärtiden uppgick som inom de traditionella hantverksyrkena till ca tre till fem år, och den avslutades med ett lärbrev, som medgav innehavaren titeln musikantgesäll.⁹

Stadsmusikanten anställdes av stadens magistrat och räknades i regel till kategorin stadsbetjänter (stadsnotarie, stadskassör, stadsvaktmästare m.fl.) eller till kategorin kyrkobetjänter (kantor, klockare, kyrkvaktmästare m.fl.).

Stadsmusikantens skyldigheter och rättigheter reglerades i första hand på lokal nivå (magistraten), och därför finns det skillnader beträffande t.ex. arbetsuppgifter och löneförhållanden städerna emellan, t.o.m. inom ett geografiskt så pass begränsat område som Skåne. Mellan stadens magistrat och musikanten träffades ett avtal som reglerades i ett kontrakt eller en fullmakt. I de fall särskild ansökan till befattningen ingavs av musikanter, ställdes denna till magistraten.

Som ett bidrag till studiet av Skånelandens och därmed Östersjöområdets musikhistoria väljer jag att här främst penetrera stadsmusikantväsendets organisatoriska sida: I vilka städer fanns det stadsmusikanter och under vilka tider? Vilken utbredning och hur pass stabilt och varaktigt var stadsmusikantväsendet i Skåneland? Vem beviljade musikanterna deras privilegier och vad innebar dessa? Skiljer sig musikorganisationen här från de förhållanden som rådde å ena sidan i det egentliga Sverige, å andra sidan i Tyskland och Danmark?

Fiolspelare. Ur Jost Ammans och Hans Sachs Ständebuch, 1568.

Stadsmusikantens privilegier inom staden

Under dansk tid

Det äldsta bevarade stadsmusikantkontraktet härrör från Malmö. Det är uppgjort år 1574 och gäller de två "Stadzens Spiilmend" *Christoffer Oswalt* och *Hans Akenstedt*.¹⁰ Tidsligt gällde kontraktet i första hand från midsommaren 1574 och ett år framåt. De två musikerna förband sig att vara stadens spelmän "med 4 Instrumenter och huar aff oss ther paa och holde Een konstriig Person som samme kunst well lert haffuer." Kontraktet förutsatte alltså en kvartettensemble. För detta första år skulle Malmö stad i lön utbetala 300 mark, och om de två stannade längre i tjänsten, skulle de vartannat år få en ny tjänstedräkt av samma kvalitet som stadstjänarna fick. Spelmännen bar vid denna tidpunkt ännu ett slags uniform på

medeltida manér. Bruket att spelmännen bar dräkt eller uniform, gärna färggranna sådana, var utbrett på kontinenten.¹¹ Det är därför inte osannolikt att Oswalt och Akenstedt fick samma slags röda tyg (de-venterst) som spelmanen Stenzell fick i början av 1500-talet.¹²

I kontraktet fastställs också explicit musikanternas monopolställning:

"Item skulle her udj Staden den helle aar igenom ingenn ander spiil eller Spiilmend stedes och lege udenn alenniste wij eller weris drengene."

Som motprestation för detta privilegium och en rad andra förmåner förband sig Oswalt och Akenstedt att

"om alle fester och huer hoijtidt om aret desligeste om Söndag eller Naar wij aff Borgemesster och Raadt ther thiil Sägis udj kierekens och lege udj orgewerkit med the Instrumenter ther tiill bör."

De var också förpliktade att då någon resande ankom antingen till sjöss eller lands gå till mötes med pipa och trumma.

De två stadsspelmännen åtnjöt privilegium, och en av deras viktigaste skyldigheter var att medverka med sitt spel i kyrkorummet. Detta kom hädanefter att bli signifikant för stadsmusikanttjänsterna i Skåneland.

Detta kontrakt är speciellt så tillvida att det avser två man som anställs på lika villkor. Det vanliga i Skåneland både före nämnda tidpunkt och senare var att blott en person kontrakterades som huvudansvarig. Denne skulle sedan själv anskaffa och avlöna medhjälpare. Ett närliggande exempel härpå är den år 1596 antagne Johan W., som skulle vara "selff fierde", dvs. han skulle hålla tre medhjälpare eller biträden.¹³

Oswalt och Akenstedt kan sägas ha befunnit sig någonstans i slutändan av den flerhundraåriga process, som ledde fram

den kringvandrande, rättslöse spelmannen till en socialt accepterad position – stadsmusikantens. Oswalt och Akenstedt benämndes ännu spelmän, och de anställdes i första hand på begränsad tid medelst ett kontrakt. 1600-talets stadsmusikanter fick däremot en tjänstefullmakt utan tidsbegränsning. Oswalt och Akenstedt bar också uniform, sannolikt de sista som gjorde så, eftersom intet i senare fullmakter nämns om dylika. Att bli kvitt uniformen ingick i den sociala process, som antyds ovan: "there was a movement away from the uniform to the simple clothes of the citizen. For the town-musician, it must have seemed an obstacle to his sought-after integration into middle-class society, to be identified with the conspicuous multi-colored plaid service uniform of the earlier times."¹⁴

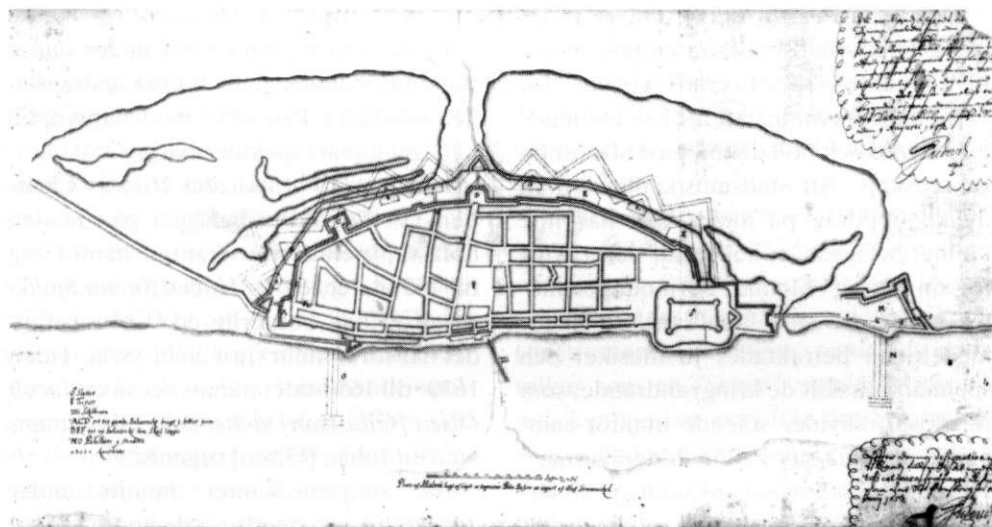
Från och med mitten på 1620-talet benämns musikanten i Malmö "stadsinstrumentist".¹⁵ Denna titel, liksom de synonymt använda "stadsens musikanter" och "stadsmusikanter", blir under 1600-talet de gängse i Skånelands städer.

Den äldsta påträffade egentliga stadsmusikantfullmakten eller "Bestallings Breffet" utfärdades i Malmö år 1637.¹⁶ Den gäller för *Michell Tomisen Seefeldt* som detta år på nytt anställdes som stadsinstrumentist. Han hade tidigare under åren 1625–29 innehaft samma befattning. Lydelsen i denna fullmakt upprepades i senare fullmakter till långt in på 1700-talet i Malmö, varför jag väljer att återge den *in extenso*:

"Bestallings breff M:[äster] Michel Instrumentist

Wij Borgemestere och Raadmend i Mallmöe, Giöre Witterligt, att eftersom Michel Thomesen Seefeldt, for nogen aar forleden, haffuer tiendt oss och menigheden hersammastedz, for en stadz Instrumentist Och wed leiligheden huis samme bestilling tilhörer. Och hand

nu for oss er igen praesenterit, sin förige tieneste och bestilling igen her huos oss adt antage och erlange. Saa efterdj hand tilforn samme sin tieneste och bestillingh, flittelligen haffuer forrestaaedt, och forualtet, Och wi nu en guod och döchtig Mester i den sted behöffuer. Sa haffuer wij aff dess aarsage hennem igen antagidt och hermed antager: at skall werre weris instrumentist, hertil St: Peders kirche och staden, Med dess tilhörande Instrumenter sielfftrede, guode och döchtige Personner. Och samme thieneste med dennem forestaa och forwalte, i kirchen och i byen, Ustraffelig, huor hand paa tilbörliche steder kan fordris iblandt borgerskaffuedt. Huor for hannem er bewilgedt och tilsagt, til aarlig pention och lön, först thj daler aff St: peders kirche, som hannem aff kircheuergen [kirkevaergen] skal betalis, aff kemeeren [kämären] paa byens weigne, thj daler, for knudz laugedt aff stoels Broderne [stolsbröderna] thj daler, Redeligen och well uden klage i alle maader. Derforuden haffr for:¹⁷ Michel Thommesen anloffuit, Enten sielff eller ladit sin tiener Waage [vaka] udj tornit Nadt efter Nadt, och affblese naar Wagtklochen Ringer Nij om afftenen, Indtil Wacktklochen aff Ringer thre om Morgen, saa wagten udj ingen maader forsowis, Uden billig aarsage, under straff som wedbörr. Der imod haffuer wij paa worris och menighedens wigne, Beuilget han:[hannem] for huer Nat en halff march Wegterpenge, som wachtmesteren skall han: tilstille. Och derforuden sinne Omgangspenge aff byen, Aff huer Ildhus [eldhus – hushåll], som gammelt och Seduanligt werit haffuer, disligeste Graffueriedt Inden St:peders kirche, och paa kirchegaarden, for huer sten Inden kirchen optagis, och igen skal nederlegis, och foradt graffue graffuen, seks slette march. Och paa kirchegaarden med steen femb march och ellers paa kirchegaarden for slette graffuer, foruden steen three. Och ellers for börn och smaa steene och graffuer i kirchen, och paa kirchegaarden, huis Ret er. Och hand sielff der aff holde och betalla graffueren, som dj derom kand foreniss, och holde dess tilhörende Redschafft wed lige i alle maader, dog adt alt forfindendis Redskab, skall hannem i hende leffueris. Weren sig huis det Werre kand, inted Undertagendis i nogen maade, dog icke nogen steen af bryde. Enten Inden kirchen, eller paa kirchegaarden, för end hand derom faaes kircheuergens befal-

Malmö 1652. Karta av Peter Bysser och Oluf Stenwinckel. Kgl Biblioteket, Köpenhamn.

ning. Belangendis brölluper stoere och smaa, ded efter deris och hans egen billig forening adt sluttis och angaae, eftersom dj will haffue thieneste thil. Saa skal ock ingen Udenlandz, eller, Uden byes Instrumentister eller spille-mend tilstedes, adt maa lade sig bruge huos nogen aff Öffrig heden eller borgerskabitt, Endten til Brölluper eller nogen anden Con-vent eller samquäm, Under dess Instrumen-ters forbrydelse till Michell Seefeldt, och eller Udj fengsel straffis. Dersom hans ma[jestät] behöffuer M:Michel, eller en aff hans med-tiener i sin thieneste paa nogen tide, da hans Maytz wilge at efterkomme, saauidt som deris konst ehr [. . .]"

Fullmakten är i sin helhet införd i magi-stratens dombok, och den kan därför ses som ett officiellt tillkännagivande som lästes upp på rådstugan för borgerskapets kännedom.

Seefeldt skulle vara "sielftrede", dvs. han skulle själv anställa och avlöna två medhjälpare. Hans fasta årslön som stads-instrumentist fastställdes till 30 daler; 10 dl skulle betalas vardera av kyrkan, stan-den och Knutsgillet.¹⁷ Att kyrkan och stan-den gemensamt bidrog till stadsmusikan-

tens lön blir hädanefter det vanliga i Skå-neland. Ombesörjandet av kyrkomusiken var som tidigare nämnts en utomordent-ligt viktig uppgift för stadsmusikanten.

Märkligt nog finns det inom det nuvarande Danmarks gränser inga belägg för att staden (genom kämnären) gav stadsmusikanten någon fast årlig summa.¹⁸ Möjligen rör det sig här om en praxis speciell för Skåneland. Ytterligare en omständighet, som tyder på att en annan administrativ ordning rådde i denna danska provins, är att stadsmusikanterna här inte fick någon kunglig konfirmation av sina fullmakter, vilket deras kolleger på Själland, Fyn etc. fick.¹⁹

Till stadsmusikantens inkomster hörde också de s.k. omgångspengarna, vilket är en motsvarighet till skoldjäknarnas Ostiatimgång vid de stora årshögtiderna. Denna inkomst motiverades med att stadsmusikanterna i regel hade en viss skyldighet att meddela instrumentalun-dervisning i latinskolorna.²⁰

Ytterligare två inkomstkällor nämns, som båda tycks vara unika för malmömu-sikanterna – gräverisysslan och tornblå-sarfunktionen.

Den förra är att se som ett slags entreprenörskap. Stadsmusikanten fick en viss (i fullmakten specificerad) summa för varje likbegravning mot att han avlönade en grävare och höll denna med nödvändiga redskap. Att stadsmusikanterna haft dylika uppdrag på andra håll har inte kunnat beläggas, ej heller när detta skick tog sin början i Malmö. Förmodligen möter vi här ett medeltida synsätt. Under medeltiden betraktades ju musiker och spelmän, särskilt de kringvandrande, som rättslösa individer stående utanför samhället. Samma sak gällde dödgrävarna.²¹ 1600-talets stadsmusikant saknade visserligen varken rättskapacitet eller socialt anseende, men att han ändå i mångas ögon bar på en svunnen tids stämpel indiceras möjligen av att han fortfarande förknippades med begravningsysslan.

Tornblåsarfunktionen var precis som gräverisysslan ett extra uppdrag, som inte omedelbart hörde till stadsmusikanttjänsten.²² Bitvis var "signaljtjänsten" i Malmö skild från stadsmusikanten.²³

Sist och slutligen nämns så stadsmusikantens inkomster från privata gästbud, på vilka han fick *privilegium*:

"Saa skal ock ingen Udenlandz, eller uden Byes Instrumentister eller spillemend tilstedes, adt maa lade sig bruge huos nogen aff Öffrig heden eller borgerskabitt, Endten til Brölluper eller nogen anden Convent eller Samquäm."

Straffet för överträdelse var förverkande av instrumenten till stadsmusikanten eller fängelse. Dessutom bötfälldes de som hade engagerat de s.k. fuskarna eller bönhasarna. Privilegiet var heltäckande: det gällde inte bara bröllop utan alla slags sammankomster. Observeras bör här också att magistraten skiljer på "instrumentister" och "spelmän". Med de senare torde ha avsetts mer eller mindre

omkringdrivande musikanter.

I vilken utsträckning det under dansk tid fanns stadsspelmän också i andra skånelandsstäder kan man med hänsyn till källäget enbart spekulera över.

Kristianstad grundlades 1614 av Christian IV. De äldsta belägget på i staden bofasta spelmän/musikanter hänför sig till 1630-talet, då en *Hogen Suenn Spillemand* avlade borgerlig ed.²⁴ Musicerandet har för honom varit en bisyssla. Tiden 1630- till 1650-talet nämns också en *Jacob Olsen [Olluffson] spillemand* tillsammans med en Johan [Olsen] organist.²⁵

Att stadsmusikanter funnits under detta tidiga skede även i de andra skånelandsstäderna förefaller dock troligt, och de hade i så fall med hög grad av sannolikhet också privilegium på åtminstone bröllopsmusicerande. Detta privilegium för stadsspelmännen stadfästes nämligen medelst för hela riket gällande kungl. förordningar. I Christian IV:s s.k. Stora Recess av år 1643 heter det angående bröllopfirande bl.a. att "Geistlige, borgemestere oc raad oc de kiøbmaend, hvis formue er ofver femb tusinde daler, skal vaere frit fore med spil ofver gaden at förris til oc fra kirken, om det det ellers ville. Dog skal der ingen uden byes spillemænd maa leiis eller brugis."²⁶ Privilegiet fick emellertid inte leda till oskäligen arvoden. Därför skulle borgmästare och råd "förordne om spillemands oc vactelön (om nogen er, som vact begierer), hvor efter de sig skulle forholde under deris löns oc embeders fortabelse, saa oc anden straf i fengsel till vand oc bröd."

Bröllopfestligheterna var för spelmannens del reglerad i ytterligare ett avseende: "Bruden skal bortledis om sommeren, naar klokken er ti, oc om vinteren, naar klokken er 8 om aftenen, oc da skulle spillemænd vaere forplictede i

det senaste sig hiemb at forføre fra brylupet under deris 80 marks böder, kongen oc byen til toskifte." Festligheterna fick alltså inte lov att fortsätta efter det att brudparet begivit sig hem, och en bra garanti för att så inte skedde var att spelmannen samtidigt begav sig hemåt.

Att denna recess också tillämpades i Skåneland vittnar ett nedslag i Kristianstads domböcker om. I maj 1646 dömdes två personer till 200 riksdaler i böter vardera, sedan de anlitat främmande spelmän till sina döttrars bröllop.²⁷ Som skäl för domslutet angavs att ett sådant förfarande stod i strid med konungens recess. Talan mot de två anklagade fördes på kungl. maj:ts vägnar av en Olluff Peder sen och på stadens vägnar av en Claus Kohl. Den förre var troligtvis stads- eller länsfogde, den senare stadskämmär.

I recessen berörs enbart spelningar i samband med bröllop. Om stadsspelmän-

nen även hade privilegium på andra spelningar (såsom i Malmö), t.ex. vid barnsöl och andra gästbud framgår inte av förordningar av den här typen. Möjligen har härvidlag funnits utrymme för lokala bestämmelser.

Under senare delen av 1600-talet blir som redan nämnts källorna rikare. Benämningen "stadens spelman" är nu praktiskt taget utbytt mot "stadsmusikant (-instrumentist)". Detta namnbyte kan tolkas som en "social" uppvärdering av musikantssysslan, bort från den belastning som vidlådde det medeltida "spelman". I och med att titeln "stadsmusikant" blir den gängse i källorna, kan man räkna med att det fanns en fast tjänst, som skulle innehas av en fackman; det tecknades inte längre korttidskontrakt med en eller ett par spelmän såsom hade varit fallet i Malmö i slutet av 1500-talet. Nu fanns en särskild, tidsligt obegränsad befattnings.

Pipare. Ur Jost Ammans och Hans Sachs Ständebuch, 1568.

Under svensk tid

De äldsta beläggen för uttryckligen betitlade stadsmusikanter härrör från: Kristianstad 1658,²⁸ Landskrona 1663,²⁹ Helsingborg 1668,³⁰ Halmstad 1670,³¹ Lund 1684,³² Ystad 1684,³³ Karlshamn 1684³⁴ och Karlskrona 1693.³⁵

I detta sammanhang skall erinras om att dansk lag, danska sedvänjor och traditioner fick råda i Skåneland fram till ca 1682.³⁶ Stadsmusikanterna bör därför – åtminstone fram till denna tidpunkt – ha omfattats av det privilegium som de ovannämnda förordningarna stadgade.

Det sena 1600-talets källor är förtegnade beträffande privilegierna. För exempelvis Kristianstad har inte någon handling kunnat uppbringas (fullmakt eller domboksprot.) från denna period, i vilken stads-

musikantens skyldigheter och rättigheter fixeras. Det går däremot att indirekt sluta sig till att stadsmusikanternas verksamhet var skrämmässigt organiserad och att dessa därmed bör ha haft privilegium. Det torde nämligen ha varit omöjligt rent ekonomiskt att hålla gesäller och lärlingar om andra musiker fritt skulle få åta sig spelningar i staden.

Stadsmusikanten i Kristianstad år 1662 hette *Olof Swensson*.³⁷ Han uppehöll sin tjänst fram till sin död 1706.³⁸ År 1686 nämns i ett domboksprotokoll hans *gesäll* Anders Bang som tillika var Swenssons måg och efterträdare.³⁹ I juli 1687 uppkom "Stadsmusicanten mestr Oloff Swensson [. . .] på Rådstufwun medh ett lährebref som han förleden d 4 July låtit skrifva för een lähredräng widh nampn Anders Jacob Kåhre som lärdt ifrån d 26 May 1667 och [till den] 26 may 1674, begiärendes att sådant medh Stadsens sigill måtte bekräftas, efter bmt [bemålte] dräng reedeligen uthstådt sine lähreår och sig utj samma sin lähra wähl comporterat."⁴⁰

Stadsmusikanten Swensson som här kallas "mester" höll alltså också *lärlingar*. Att han betraktades som en av stadens myndigheter officiellt anställd musikanter visas av att lärbrevet skulle föras med stadens sigill. Slutligen må ett exempel anföras som direkt berör privilegiet. I en supplik daterad den 19 juli 1689 besvarar sig organisten Frans Rask hos magistraten över att "instrumentisten mestr Olof Swensson" delar pengarna orättvist, när de tillsammans blir kallade till någon uppvaktning och att "mestr Olof tager penningarne till sigh och [Rask] får intet weeta hwad som faller uthan måste taga hwad Mestr Olof af egit behag will gifwa [. . .]."⁴¹ Att Rask väljer att beklaga sig hos magistraten tyder på att det inte rör-

de sig om någon enstaka händelse utan att de kallades till uppvaktningar mer frekvent, och då i kraft av Swenssons privilegium. Stadsmusikantens kanske något orättvisa handskande med pengarna indicerar att det var denne som var huvudansvarig; det var han som tog emot beställningen och det var han som tog emot pengarna. Organisten medföljde enbart som ett slags biträde. Belysande är också hur magistraten valde att lösa denna tvist. Magistraten upprättade ett reglemente dem två emellan. Ett särskilt kassaskrin iordningställdes, som skulle förvaras hos organisten. Nyckeln till detta skulle emellertid stadsmusikanten ha om hand. På så vis skulle inga transaktioner kunna göras utan den andres vetskap. Här möter vi alltså ett slags motsvarighet till övriga hantverksämhetens skrällådor.

I Helsingborg försågs stadsmusikanterna med fullmakt alltsedan 1668.⁴² Men inte förrän 1692 nämns privilegiet explicit.⁴³

I Landskrona finns de tillträdande stadsmusikanternas tjänstevillkor noterade mer eller mindre utförligt sedan 1663.⁴⁴ Dock nämns intet om privilegiet. I vissa fall ges emellertid mer allmänt hållna formuleringar, som antagligen åsyftar detta. Då t.ex. *Anders Jacobsen* 1678 antogs till stadsmusikant, framhålls i domboken att denne skulle få njuta samma friheter (dvs. rättigheter) som sina företrädare "och ellers Instrumentister paa andre Orter haffuer och Nyder".⁴⁵ Drygt tio år tidigare hade "Stadz Instrumentisten Mester *Johan Sedeler*" uppkommit på rådstugan och "högeligen" beklagat sig över de ringa "accidentier" som tillföll honom.⁴⁶ Dessa inkomster – som ju främst garanterades av privilegiet – räknade alltså Sedeler med.

Orsaken till att stadsmusikantprivile-

giet inte i större utsträckning särskilt påtalas torde vara att det av samtiden togs för givet. Med hänsyn till den praxis, som utvecklats under dansk tid, yrkets skrämmässiga organisation, bör stadsmusikantens privilegium ha tett sig lika självklart som t.ex. smedens och skräddarens.

Stadsmusikantens privilegium måste från städernas synpunkt ha varit en av förutsättningarna för att kunna hålla en egen musikanter. Skånelandskapens städer var ju under i stort sett hela 1600-talet ständigt föremål för krigshärjningar och belägringar. Kyrko- och stadskassorna visade ofta på underskott. Den fasta lön, som stad och kyrka kunde bistå stadsmusikanten med, var merendels blygsam. Icke desto mindre var man angelägen om att ha en egen musikanter. Så föreslog t.ex. år 1680, dvs. omedelbart efter det förödande Skånska kriget 1676–79, rådhuspresidenten i Landskrona angående musikanter om "det Borgerskapet något till deras lön och subsistence wille contribuera, emedan sådant alt till Gudztjänstens Och Kyrkians prydnung samt staden till honneur ländet."⁴⁷ Det låg i stadens intresse – inte minst rent statusmässigt – att förfoga över en musikanter. Genom att ge denne privilegium på gästbudsspelningar bidrog staden till att musikanten fick en rimlig chans att försörja sig och därmed stanna kvar på platsen. Privilegiet innebar givetvis också fördelar för de enskilda borgarna. De slapp anlita kringvandrande – mer eller mindre pålitliga – musiker, när de vid sina gästbud behövde den musikaliska inramning, som deras ständsposition både medgav och krävde.

Privilegiernas innebörd och omfång

Stadsmusikantens privilegier finns såsom ovan visats i större eller mindre omfatt-

Pukslagare. Ur Jost Ammans och Hans Sachs Ständebuch, 1568.

ning klargjorda i fullmakterna eller motsvarande handlingar. På grund av den rättstradition, som tillämpades vid domstolarna – sedvanerätt, billighetsrätt och prejudikatsrätt – uttrycks privilegiernas mer speciella innebörd sällan; den förutsattes antagligen delvis vara allmänt känd. För att få en mer nyanserad bild av hur samtiden tolkade och tillämpade privilegiebestämmelserna krävs ett noggrannare studium av de enskilda fall, som fördes till domstol.

Privilegierna kungjordes för allmänheten i regel via uppläsning av dem på allmän rådstuga eller från predikstolen i kyrkan. Sällan är den ordalydelse, som borgerskapet då fick höra, införd i domböckerna; man nöjer sig med att konstatera att privilegierna är kungjorda. Ett fall är åtminstone känt, där en mer fullständig redogörelse för privilegiernas innebörd bevarats för eftervärlden. Det

härrör från Malmö år 1670 och är tillkommet i anledning av klagomål från stadsmusikanterna över att borgerskapet engagerade "fuskare" till sina bröllop och andra gästabud. Borgmästare och råd uttalade sig på följande vis:⁴⁸

"Welwise Borgemesterer och Raadz Resolution følger her paa, att denne Supplications besuer opleses for Borgerskabet och meenigheden neste Bytings Rette hollandes warder, med saadan skiell, at H^r Byefogden paa Rettens wegne Borgerskabet foreholder, det de udj alla Bryllupper och werskaber ingen anden udj saa maade maa antage, end som Stadssens ordinerede och Rette enskildte Instrumentister, med slig formaning att der nogen af Borgerskabet, der imod her effter skulle findes eller treffes, at giøre, de slige borgere at Praestere och gifue Stadzens Instrumentister Ligesaadann fuldkommen Discretion, som de ellers fuskare kunde gifue, icke det alleniste, uden och saa till meed Adwares, at der Borgere Aldelis intet skulle gifue saadanne fuskere, da alligewell att fornøije stadzens instrumentister med saadann Discretion, ligewis saasom de wed deres opwachtning, det kunde fortienet, Huor effter en huor af borgerskabet sig wederbørligen Rätte och i samma der for skade at tage sig ware."

Privilegiet innehöll alltså inga förbehåll: blott de rätt förordnade stadsmusikanterna fick komma ifråga. Var det så att någon ur borgerskapet upptäcktes med att ha engagerat fuskare, så skulle stadsmusikanterna pekuniärt gottgöras med ett belopp motsvarande gaget, oavsett om fuskarna hade arvoderats eller ej.

Resolutionen riktar sig i det här fallet till borgerskapet. Borgerskapet skall här sannolikt tydas i vid mening, dvs. inte enbart personer, som vunnit burskap och avlagt borgared, utan även andra i staden boende med lika eller högre rang. Ett kvartssekel senare anbefaller guvernören Vellingk magistraten i Malmö att bibehålla musikanterna vid sina privilegier samt att "förbiuda att ingen Borgare, eller någon

som i staden Borgare Rätt underkastat är", att på sina bröllop och andra samkväm engagera någon annan än stadens ordinarie musikanter.⁴⁹ Som ett sista exempel skall landshövdingen Jacob Burenschiölds stadsmusikantprivilegier (Malmö) anföras. Denne anser det bestyrkt genom tidigare resolutioner genom tiderna, "att ingen som under Borgerskapet icke sorterar skall understå sig [. . .] antaga andra musicanter än Stadzsens". Det vill säga att de personer, som inte stod under borgerskapet i rang, skulle anlita stadsmusikanterna. Därav följer att personer, som stod under borgerskapets rang och värdighet, t.ex. tjänstefolk av olika slag, var fria att anlita vilka musikanter de ville.

Ytterligare en kategori tycks inte ha behövt anlita stadsmusikanterna, nämligen militären. Militär personal löd inte under borgarrätten och räknades således inte till borgerskapet. Vid bröllop och gästabud inom militära kretsar svarade i regel militärmusiker för musiken. Denna ordning rådde åtminstone i Malmö och reglerades även bl.a. i ett avtal upprättat 1729 mellan stadsmusikanterna och militärmusikerna där.⁵⁰

Sammanfattningsvis var samtliga stadsinvånare skyldiga att ta hänsyn till stadsmusikanternas privilegium, med undantag av två grupper: de som stod lägre än borgerskapet i social rang, samt militären.

Kränkningar av privilegiet

Stadsmusikantens privilegium tycks också på det hela taget ha respekterats att döma av de relativt fåtaliga klagomålen över intrång i deras näringsfång. Under 1700-talets första hälft kan dock en uppgång av antalet sådana besvärsgöranden skönjas, en uppgång, som antagligen till

dels kan förklaras av det stora antal militärmusiker, som då avdankades i och med härens nedbantning efter Karl XII:s död. De tvangs många gånger då söka sin utkomst på stadsmusikantens domäner. Under 1700-talets första hälft framställs också stadsmusikanternas privilegium i klartext i allt större utsträckning, vilket kommer att framgå av avsnittet om läns- och häradsprivilegier i nästa nummer av Ale.

Förkortningar

KLNM	Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid
LLA	Landsarkivet i Lund
MGG	Die Musik in Geschichte und Gegenwart
MSA	Malmö stadsarkiv
STM	Svensk tidskrift för musikforskning
VLA	Landsarkivet i Vadstena

Notförteckning

¹ Föreliggande arbete är tillkommet inom ramen för projektet *Stadsmusikanlivsändet i Sverige under 1600- och 1700-talet*, som med stöd av HSFER bedrivits av förf. vid Institutionen för musikvetenskap, Uppsala universitet. För forsknings- och litteraturläget rörande stadsmusikantforskningen i stort se förf:s litteraturoversikt *Stadsmusikanter i Europa* publ. i STM 66 (1984), s. 91–100. Rörande Skåneland finns blott en specialstudie: Bo Alanders artikel *Stadsmusiken i Malmö under 1600- och 1700-talen* (Malmö Fornminnesförenings Årsskrift 1942, s. 7–48). För övriga städer finns vissa notiser i stads-historiker o. likn. av skiftande kvalitet.

Huvudkällor till denna studie är magistraternas/rådhusrätternas och länsstyrelsernas (el. motsv.) handlingar.

² H. W. Schwab 1982, *Die Anfänge des weltlichen Berufsmusikertums in der mittelalterlichen Stadt*, s. 9 f. Här ges också en översikt över alla de benämningar som denna musikergrupp kunde ha i olika områden vid olika tidpunkter.

³ C.-A. Moberg 1957, *Drag i Östersjöområdets musikliv på Buxtehudes tid* (STM 39 (1957)).

⁴ Härtill H. W. Schwab 1989, *Zur Struktur der*

"Musikkultur des Ostseeraumes" während des 17. Jahrhunderts (Economy and Culture in the Baltic 1650–1700, s. 141–60).

⁵ För översiktsframställningar med anf. speciallitt. se S. Hansson 1931, *Bland mästare, gesäller och lärpojkar, passim*; E. Söderlund 1949, *Hantverkarna*. 2. (Den svenska arbetarklassens historia), *passim*.

⁶ Så framhåller t.ex. H. W. Schwab i art. *Zunft* i MGG att "Die Stadtpfeifer wohnten zwar meist wie die Handwerkerzünfte in besonderen Stadtvierteln oder Strassen, hatten die nämliche Berufsgliederung in Meister, Gesellen und Lehrlinge, desgl. ähnliche Ausbildungsvorschriften, dennoch verband der 'Zunftzwang' die Stadtpfeifer nicht zu einer ausschliesslichen Stadtpfeifer-Zunft mit eigenem Zunfthaus [...] zugleich fehlte ihnen damit die eigene Gerichtsbarkeit."

⁷ "Die Sächsischen Musikantenartikel" är återgiven i sin helhet i M. Wolschke 1981, *Von der Stadtpfeiferei zu Lehrlingskapelle und Sinfonieorchester*, s. 240f.

⁸ Härtill O. Kongsted & E. Kjellberg, art. *Stadsmusikant* (2/Sohlex.).

⁹ G. Andersson 1990, *Mästare-gesäll-lärling. Stadsmusikanten som musikpedagog under 1700-talet* (Den gemensamma tonen, s. 4–20), *passim*.

¹⁰ MSA, *Malmö magistrat*, EIIa:3. B-serien.

På 1500- och 1600-talet var Malmö en betydande stad i det danska riket. I rang kom den näst efter Köpenhamn. Under 1600-talet tycks folkmängden inte ha överstigit 5 000 invånare, men denna får ändå betraktas som ansevärd. Se *Malmö stads historia*. 2., 1977, s. 191 f.

¹¹ Härtill W. Salmen 1960, *Der fahrende Musiker im europäischen Mittelalter*, s. 60.

¹² *Lyder van Fredens kämnärsräkenskaper för Malmö 1517–20*, 1960, s. 111.

¹³ MSA, *Malmö rådhusrätt*, A1a:6, 1596:8/6.

¹⁴ H. W. Schwab 1983, *The Town Musician* (The Social Status of the Professional Musician from the Middle Ages to the 19th Century, s. 33–59), s. 56.

¹⁵ B. Alander 1942, *Stadsmusiken i Malmö under 1600- och 1700-talen*, s. 14.

¹⁶ MSA, *Malmö rådhusrätt*, A1a:34, 1637:25/12.

¹⁷ Knutslagen eller Knutsgillena sänker sina rötter i medeltiden. De bildades som rena handelsgillena, men efter reformationen blev de alltmer sällskapsorganisationer. Vissa traditionella sammankomster som tarvade musikanter hölls varje år. Stadsmusikanterna i Malmö kom under lång tid framöver att förse Knutslaget i Malmö med musik vid dess högtidligheter, som ägde rum i den s.k. Knutssalen i rådhuset. Härtill L. Weibull 1956, *Sankt Knuts gille*, *passim*.

¹⁸ Uppgift meddelad av O. Kongsted, Köpenhamn, juni 1985.

¹⁹ Den danska riksregistraturen – *Kancelliets Brevhøger* – som för åren 1551–1645 finns smidigt tillgänglig i form av publ. utdrag innehåller inte någon kungl. konfirmation av stadsmusikantfullmakter i Skåneland. Man kan här notera att inte heller stadsmusikanterna i Norge erhöll någon fullmaktsbekräftelse från Köpenhamn under 1600-talet. Först 1702 återfinns den första dylika konfirmationen (H. Huldt-Nyström, *Musikkliv i Trondheim på 1600-talet* (Trondhjemske Samlinger; 10:2, 1977 s. 101–136) s. 105). Det fanns således uppenbarligen olika administrativa rutiner inom den danska förvaltningen. Detta förefaller vara en rimlig förklaring till att de dansk-skånska musikanterna inte fick någon kungl. konfirmation.

²⁰ G. Andersson 1990, *op.cit.*

²¹ Se W. Danckert 1963, *Unehrliche Leute. passim.*

²² Här till O. Kongsted, art. *Tårnblåser* (KI.NM).

²³ Här till B. Alander, *op.cit.*, s. 13 f.

²⁴ LLA, *Kristianstads stadsarkiv, magistraten*, A1a:1, 1634:21/9.

²⁵ *Magistraten*, A1a:3, 1643:20/10; A11:b, inteckningsprotokoll, 1636:22/2, 1650:1/2

²⁶ *Corpus constitutionum Daniae 1639–50*, Bd 5, 1903, s. 283. Liknande bestämmelser fanns med redan i kungl. förordning daterad 1 maj 1624 gällande "hvorledes herefter skal holdes med fasten-øl, brølluper, barseler [barnsöl] og begravelser i købstæderne i Danmark og Norge" (*Ibid.* Bd 4, 1897). Från ännu äldre tider har dylika kungl. bestämmelser gällande spelmän inte påträffats (*Ibid.* Bd 1–3).

²⁷ *Magistraten*, A1a:3, 1646:8/5

²⁸ VLA, *Kalmar stadsarkiv, magistraten*, prot. 1658:30/8; här till LLA, *Kristianstads stadsarkiv, magistraten*, H VI:2, 1662.

²⁹ LLA, *Landskrona stadsarkiv, magistraten* A111a:1, 1663:23/4.

³⁰ LLA, *Helsingborgs stadsarkiv, magistraten* B III:1, 1668:14/5.

³¹ *Göta hovrätts arkiv*, Halmstad, renov. rådstugu-protokoll 1671:10/4; 1687:23/5.

³² LLA, *Skånska guvernementskansliet*, D III:1:2.

³³ LLA, *Ystads stadsarkiv, magistraten*, FI:10, s. 259.

³⁴ LLA, *Karlshamn stadsarkiv, magistraten*, A1a:4, 1705:8/11.

³⁵ B. Alander 1943, *H. Chr. Engelhardt i Karlskrona*, (STM 25 (s. 115–23.) s. 115 ff.

³⁶ J. E. Almquist 1937, *Svensk rätts införande i de under 1600-talet med Sverige inkorporerade danska och norska provinserna*. (Svensk Juristtidning 1937), s. 11 f. Här till även Y. Bogren 1937, *Den kyrkliga försvenskningen av Skånelandskapen och Bohuslän. passim.*

³⁷ LLA, *Kristianstads stadsarkiv, magistraten*, H VI:2, 1662.

³⁸ LLA, *Kristianstads stadsarkiv, magistraten*, F11a:13, s. 499.

³⁹ LLA, *magistraten*, A III:5, 1686:30/6.

⁴⁰ LLA, *magistraten*, A III:6, 1687:25/7.

⁴¹ LLA, *magistraten*, A III:7, 1689:29/7; suppliken i F1a:58.

⁴² LLA, *Helsingborgs stadsarkiv, magistraten* B III:1, 1668:14/5.

⁴³ LLA, *Skånska gen. guvernementskansliet*, A:85, 1692:3/8.

⁴⁴ I rådhusrättens domböcker.

⁴⁵ LLA, *Landskrona stadsarkiv, magistraten*, A111a:2, 1678:22/7.

⁴⁶ LLA, *Landskrona stadsarkiv*, A111a:1, 1665:27/10.

⁴⁷ LLA, *Landskrona stadsarkiv*, A111a:3, 1680:20/10.

⁴⁸ MSA, *Malmö rådhusrätt*, dombok 1670:27/11.

⁴⁹ Vellingks resolution finns bl.a. Malmö rådhusrätts F1a:41, exhib.dat 1707:11/5. Resolutionen är daterad 1695:9/4. Den lästes upp på rådstugan 1695:8/6, då vitesbeloppet på 40 mark också inskröptes.

⁵⁰ MSA, *Malmö rådhusrätt*, F1a:106.

Skånelandskapens försvar under dansk tid, II

Av Gösta Johannesson

Nämndemansvägen 1 B, 241 37 Eslöv

Den i föregående nummer av Ale publicerade studien över det danska militära försvaret i Skånelandskapen fullföljs här med en redogörelse för utvecklingen från omkr. 1630 till 1658.

Ett förändrat militärpolitiskt läge

Danmarks deltagande i trettioåriga kriget inte bara medförde att dess statsfinanser blev mer eller mindre ödelagda utan ådagalade också att dess militära styrka var i avtagande. I stället växte Sveriges militära prestige och utrikespolitiska inflytande genom Gustav II Adolfs engagemang i kriget på den europeiska kontinenten. Med oro såg den danska regeringen att arméer under svenskt befäl opererade på tysk jord, varifrån Danmarks sårbara sydgräns i Jylland kunde angripas. Det var en ny situation under de nordiska rikenas långvariga krigiska mellanhavanden.

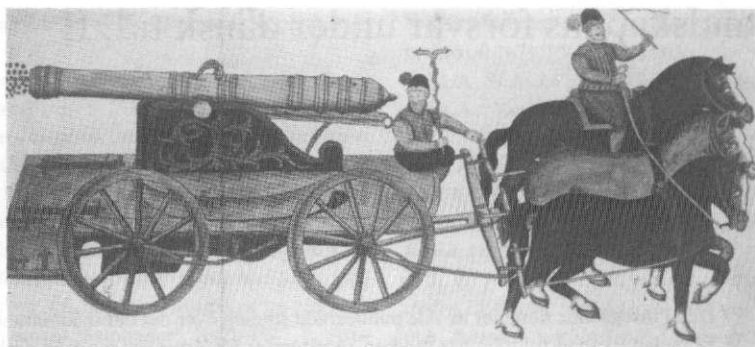
Kristian IV kände också hotet växa från de västeuropeiska sjömakterna. Han befarade överrumplingsförsök över sjön »med hasardöst passerande genom Sundet» förbi Kronborg för att »kujonera mig nio traktater av om tullen i Sundet». Under åren närmast efter fredslutet 1629 med kejsaren såg man över gränsförsvaret mot Sverige. Fästningarna förstärktes, och förråden av ammunition och proviant kompletterades. Befälskadreerna på de halländska fästningarna ökades. Nytt folk värvades till deras garnisoner. Det skånska fotregementets kompanier mönstrades. Bönderna tilläts bära handeldvapen

på resor inom riket, därför att tiderna var oroliga. Men landskommisarierna klagade över att pengarna i landskistan inte räckte till.

Åren 1632 och 1633 omorganiserades det skånska fotregementet, så att det bara fick 8 kompanier om tillsammans 2100 man. Manskapet utrustades som musketerare med en 14-lodig musköt, bantler (krutbehållare) och en järngaffel att lägga vapnet på vid eldgivning. För att lätta bördorna för de självägande bönderna och kronobönderna i fredstid minskades befälskadreerna, och allt befäl utom officerarna fick i fortsättningen fast lön av kronan.

Rusttjänsten i hela riket nyindelades i 14 kompanier. Adels jord omtaxerades, så att rekryteringsunderlaget för rusttjänsten aktualiserades. 1633 påbjöds att landstormen skulle mönstras årligen av länsmännen och kallas till övningar varje år andra veckan efter pingst under ledning av officerare från de reguljära kompanierna. Likaså skulle täta mönstringar hållas med städernas borgerskap.

Vid ett ständermöte sommaren 1638 gick den danska adeln med på att soldater även skulle få skrivas ut bland frälsebönderna. Adelsmännen åtog sig också att skaffa vapen till dem och att låta mönstra

Lätt fältartilleripjäs av brons under transport. Den laddades med järnskrot och användes bl.a. mot trupp. Akvarell ur Rud. van Deventers »Bericht von Pulver und Feuerwerken».

och exercera dem, när de vistades i hemorten. Men dessa soldater skulle inte ingå i de existerande förbanden utan bilda självständiga »ridderskapets kompanier». De fick nyttjas bara för rikets försvar, inte för anfallskrig, och inte beordras till militära arbeten eller vakthållning. I Skånelandskapen utskrevs omkring 450 man, fördelade på ett skånskt kompani och ett med manskap från Blekinge och Halland. De kläddes i en röd »kassack». Två tredjedelar utrustades med musköt, bantler och järngaffel, återstoden med pikar, stormhatt och harnesk.

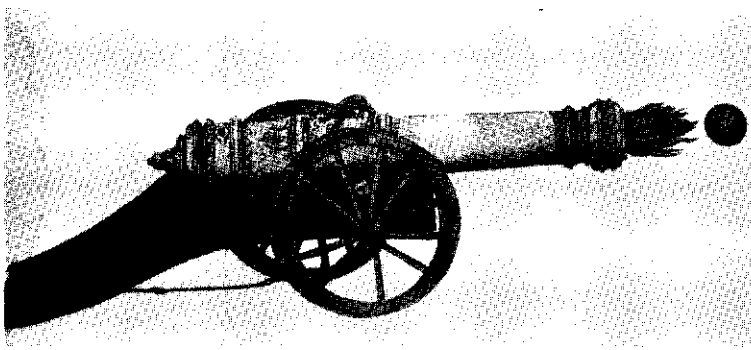
I oktober 1641 kom man vid ett möte i Köpenhamn fram till två beslut, som åtminstone på papperet fördubblade de viktigaste förbandens numerär. Bland självägande bönder och kronobönder skulle dubbelt så många soldater som förut utskrivas till regementena. Adeln åtog sig samtidigt att fördubbla det antal soldater, som skulle tillföras ridderskapets kompanier. Men de nyutskrivna skulle hållas i reserv och användas bara för försvaret av hemprovinsen.

Den danska krigsmaktens manskapsstyrka hade alltså vuxit avsevärt vid början av 1640-talet. Men något högre stridsvärde hade bland fotfolket bara de äldre

utskrivna regementena och ridderskapets kompanier. Lantvärnet omfattade omkring 10 000 man i hela riket men hade för litet befäl. Landstormen var av ringa värde. Rytteriet bestod dels av rusttjänsten, dels av värvade ryttare. Till numerären utgjorde det i Danmark en mindre del av krigsmakten än vad fallet var i andra länder.

Kriget 1643–1645

I början av år 1643 började den svenska regeringen förbereda ett krig mot Danmark. En krigsvan armé under fältmarskalken Lennart Torstensson stod i Tyskland och fick order att dra sig norrut och överraskande falla in i Jylland. Planen lyckades. I maj stod svenska trupper ända uppe vid Skagen. Den svenska örlogsflottan skulle understödja landstigningsföretag mot de danska öarna. Från Småland skulle en svensk armé under fältmarskalken Gustaf Horn rycka in i Skåne och snabbt tränga fram till Öresund för att med flottans hjälp göra en invasion på Själland. Man hoppades på nederländsk hjälp vid överskeppningen. »Vår intention uti detta krig skall vara att kasta Danmark helt och hållet omkull.»

Grovkalibrig fältartilleripjäs av brons. Den laddades med järnkulor och användes bl.a. mot befästningar. Akvarell ur Rud. van Deventers »Bericht von Pulver und Feuerwerken».

Skånelandskapen saknade en enhetlig militär ledning. De tre landskommissarierna hade visserligen »det största och förnämsta kommandot i vårt land Skåne och dess tillhörande provinser», men de förpliktades att rådgöra med »nästa och bästa av adeln» om alla nödvändiga och »gagneliga» beslut.

Vid krigsutbrottet var ett värvat ryttarregemente under överstelöjtnant Rudolf Rauchhaupt fördelat på de skånska fästningarna. Där låg också ett par kompanier värvade knektar.

Den skånska rusttjänsten befann sig i hemorterna. Den hade just omorganiserats till att omfatta bara hälften så många kompanier som förut, men dessa hade därigenom fått större fältstyrka.

Det skånska fotregementet under överste Falk Lykke sattes på krigsfot först i januari 1644. Tre av dess kompanier förlades i Varbergs fästning, två i Halmstads fästning, ett i Lagaholms fästning och ett i Malmöhus.

Överstelöjtnant Ebbe Ulfeldt var chef för ett regemente på i allt 5 kompanier, som uppsatts med reservmanskaper från det skånska regementet och med värvat folk. Stödd på en stark skans vid Vittsjö skulle han försvara den skånska nord-

gränsen.

Samtliga länsmän i provinsen var samsatta med att mönstra bönderna och »taxera dem till bössor», dvs. lantvärdet och landstormen skulle sättas på krigsfot.

I slutet av januari 1644 förde Gustaf Horn vid Värnamo befäl över en svensk armé, bestående av 8000 man fotfolk, 3000 ryttare och 30 lätta artilleripjäser. Han satte sig i marsch söderut över Markaryd, kringgick på det sättet Ebbe Ulfeldts vänstra flank och intog lätt Helsingborg i mitten av februari. Efter ett par veckor fortsatte han söderut och intog Lund. Från Sverige fick han förstärkning med tungt belägringsartilleri. I början av april föll Landskrona i hans händer och sedan kunde han förbereda en belägring av Malmö.

På den danska sidan gällde det att under dessa kritiska månader samordna försvarsansträngningarna. Det skånska fotregementet måste samlas till operativa enheter. Falk Lykke lyckades organisera en eskadron på sex kompanier under sitt eget befäl och en eskadron på fyra kompanier under överstelöjtnant Wulf Hieronymus von Kratzsch. De sex kompanierna i Halland underställdes major Patrik Dumbar. Med reservmanskaper från rege-

mentet nyuppsattes en eskadron på fyra kompanier under överstelöjtnant Johan Hundermark. Regementets organisation vann emellertid aldrig riktig stadga, bl.a. därför att manskap ur regementet värvades till de reguljära värvade regementena, när dessa skulle kompletteras och värvingar i utlandet blivit omöjliga.

Rusttjänsten sattes på krigsfot, men dess kompanier existerade inte alltid som enhetliga förband. I samma kompani kunde man finna både rusttjänstens ordinarie personal, värvade ryttare och ryttare som uppsatts av prästerskapet. Oredan ökades av att enskilda kavalleriofficerare åtog sig att själva värva manskap till sina kompanier och därvid inte drog sig för att ta dem från andra förband.

För att lätta det svenska trycket mot Malmö beslöt den danska krigsledningen att inleda en diversionsmanöver mot Göteborg och Halland. Från Norge beordrades en armé att rycka söderut mot Göteborg. En dansk örlogseskadern på ett tiotal skepp avseglade till farvattnen utanför staden. Ebbe Ulfeldt befalldes att med sitt regemente dra sig norrut genom Halland. Gustaf Horn hade intet val. Med sin huvudstyrka ryckte han norrut och intog Lagaholm den 13 maj. Garnisonen fick fri avmarsch till Kristianstad eller Halmstad.

Patrik Dumbar försvarade Halmstad med två av sina egna fotkompanier, ett kompani ryttare ur rusttjänsten, 300 man ur ridderskapets kompanier och ett antal beväpnade borgare. Till detta kom två kompanier värvade knektar. Horn ansåg detta motstånd vara alldeles för starkt och retirerade söderut. I mitten av juni ankom han med sina styrkor framför Malmö och anlade där ett befäst läger.

Den danska diversionsmanövern hade haft önskad effekt. Till detta kom att kej-

serliga arméer var i rörelse norrut, vilket tvingade Lennart Torstensson att med huvudelen av sin armé lämna Jylland och återvända till den tyska krigsskådeplatsen. På hösten 1644 stod bara 5000 man svenska trupper kvar i Jylland.

I Skåne inriktade sig Gustaf Horn på att erövra Malmö. Förutsättningen för ett lyckat angrepp var att den svenska flottan kunde effektivt blockera staden från sjösidan. Men detta lyckades inte. Den danska flottan hävdade sig väl både mot den svenska flottan och mot en nederländsk eskader, som sänts till dennas hjälp.

Den danska krigsledningen beslöt nu att ta upp kampen mot Gustaf Horn på skånsk mark. I slutet av september stod en dansk fälthär på omkring 10000 man fotfolk och 4000 ryttare i ett befäst läger mitt emot den svenska arméns vid Malmö. Hälften av fotfolket tillhörde Falk Lykkes, von Kratzschs och Johan Hundermarks eskadroner samt Ebbe Ulfeldts regemente. Dessutom fanns där ett par kompanier ur den skånska rusttjänsten och en del prästryttare. Allt det övriga manskapet kom antingen från västra Danmark eller var värvade utlänningar. Förutom infanteri och rytteri i traditionell mening ingick i fälthären också fyra kompanier dragoner, i allt 900 man. Det var beridet infanteri, beväpnat bl.a. med »fyrrör». Dragonerna hade till uppgift att understödja det reguljära rytteriet.

I mitten av oktober inledde de båda arméerna manövrer mot varandra. Gustaf Horn tvingades att först falla tillbaka på Landskrona och sedan dra sig vidare norrut. Efter ett par veckor stod han vid Ängelholm, i praktiken utmanövrerad ur Skåne. Då inlöpte underrättelsen att den svenska örlogsfloTTan hade besekrat den danska vid Femern den 13 oktober. Den danska krigsledningen fruktade nu ett

svenskt angrepp över sjön på Själland. Huvuddelen av den danska armén fick order att marschera till Malmö för att sedan överskeppas till Själland. Dit kom på det sättet hela Rudolf Rauchhaupts rytterregemente och delar av det skånska fotregementet. Gustaf Horn följde efter söderut och gick i vinterkvarter i trakten av Ystad.

Den svenska regeringen planerade att under år 1645 fullständigt ockupera Skåne för att på det sättet tvinga danskarna till fred. I slutet av april 1645 gick Gustaf Horn ur vinterkvarteren och gjorde en framstöt mot nordöstra Skåne och västra Blekinge. Sedan koncentrerade han sig på erövringen av Malmö. Någon attack mot staden blev emellertid aldrig av, för den 13 augusti 1645 undertecknades fredstraktaten i Brömsebro mellan Danmark och Sverige.

Upprustning

Enligt Brömsebrofreden skulle Halland överlåtas till den svenska kronan för en tid av trettio år som pant för att danskarna ämnade hålla fredsvillkoren. En konsekvens av detta blev att man på dansk sida inte längre kunde räkna med att svenska angrepp längs kustvägen genom Halland skulle hejdas vid fästningarna där.

En omläggning av gränsförsvaret mot Sverige blev nödvändig. Kristianstads fästning var så pass ny, att några vidlyftigare arbeten inte ansågs behövliga där. Däremot gjordes en del kompletteringar och förbättringar på verken i Kristianopel. Men framför allt rustades Helsingborgs gamla medeltida borg upp. Under 1650-talet uppkastades jordvallar kring den gamla ringmuren. Toppen av kärntornet bröts ned och en plattform för fyra

grova kanoner uppfördes i stället. På de nyanlagda vallarna uppställdes artilleri, som sänts från tyghuset i Köpenhamn. Dessutom förvandlades Helsingborg så gott det gick till en mera tidsenlig fästningsstad: längs stranden byggdes en kraftig stenmur, och på de övriga sidorna uppkastades kring stadsbebyggelsen en halvcirkelformad rad av jordbastioner, förstärkta med skanskorgar och palissader.

Den danska underlägsenheten i fråga om rytteri hade varit kännbar under kriget. 1646 beslöt man att ersätta en del av det kostnadskrävande värvade rytteriet med inhemskt. Kronans gårdar skulle indelas i rotar, som i fredstid höll en ryttare och vid krigsutbrott också skaffade en häst åt honom. På det sättet utgick man från att rytteriets numerär skulle kunna ökas.

Vid utskrivning av manskap till fotregementena hade man tidigare lagt tio bönder samman till en rote, som skulle hålla en soldat. Nu minskade antalet bönder i roten till fem. Under loppet av år 1647 upprättades i Skåne och Blekinge omkring 1500 rotar.

De utskrivna ryttarna kallades »den nya rusttjänsten» och skulle i Skåne och Blekinge bilda en eskadron om fyra kompanier. De utskrivna fotsoldaterna beräknades bilda ett regemente, som också skulle omfatta fyra kompanier. Rytteriet skulle övas korpralskapsvis och fotfolket kompanivis två eller tre gånger om året. Men det var svårt att genomföra, eftersom särskilt västra Skåne var svårt ödelagt efter det senaste kriget och jordbruket behövde all sin arbetskraft.

Svårigheter av liknande slag uppkom, när man försökte rekrytera bondsöner över 16 år till landstormen. Landstormens vapen skulle förvaras på slotten och fästningarna.

Mycket snart visade det sig, att den nya organisationen blev alldeles för betungande för bönderna, som också trycktes hårt av skatter och andra pålagor. Därför beslöt man att reducera antalet kompanier till hälften. Från 1651 omfattade följaktligen det skånska fotregementet bara fem kompanier under befäl av överste von Kratzsch. Officerarna togs huvudsakligen bland länsmännen, varigenom man sparade in en del officerslöner.

Åren 1652–1654 låg holländare och engelsmän i krig med varandra. Då Danmark-Norge hade ett förbund med Holland, oroadе man sig för engelska landstigningar, t.ex. på Själland eller i Skåne. I april 1652 fattades därför några beslut, som blev grundläggande för den danska härorganisationen under återstoden av den tid då Skåne och Blekinge befann sig under dansk överhöghet.

Till förstärkning av den nya rusttjänsten skulle bönderna i varje socken i fredstid anskaffa en sadel, två pistoler och en värja samt utse en häst, som kunde nyttjas i krig. Eftersom socknarna var olika stora, skulle en större och en mindre socken tillsammans anskaffa utrustning för två ryttare. På det sättet borde bönderna i den mindre socknen få någon lindring. Länsmännen skulle värva ryttare till de av bönderna anskaffade hästarna. Ryttarna befriades från skatt och skulle var och en få 10 daler av bönderna till stövlar och uniform – vanligen en »kjortel» av blått eller grått kläde med kulört foder. I förmögnare socknar tillkom kyrass jämte hjälm och en grå filthatt. Varje gång ryttaren mötte till en övning, skulle han av bönderna få en daler till krut och förplägnad. Bönderna skulle erhålla motsvarande avdrag i skatterna.

På liknande sätt skulle prästerskapet

hålla häst och ryttare med behörig utrustning i beredskap. Därvid skulle en präst i ett fetare pastorat hålla en ryttare tillsammans med en fattigare ämbetsbroder. Samma skyldighet att hålla häst och ryttare lades på fogdar och häradsskrivare.

Dessa socken-, präst- och fogderyttare fick inte brukas utanför hemprovinsens gränser. Adelsn bönder skulle delta i uppsättandet av sockenryttarna. I Skåne erhöлл man på detta sätt en eskadron ryttare under eget befäl, fördelade på fyra kompanier.

Vid utskrivning av fotfolket skulle upprättas förteckningar över alla unga, starka karlar mellan 16 och 40 år, som inte satt som husbönder på egna hemman. Bland dem skulle soldaterna tas ut. Adelsn bönder skulle inte vara undantagna vid utskrivningarna, men soldaterna från adelsgodsen skulle bilda egna kompanier och övas av godsägarna själva. Adelsn soldater fick inte tjänstgöra utanför hemprovinsen. Två tredjedelar av dem skulle beväpnas med musköter och en tredjedel med pikar. Efter avslutade övningar skulle vapnen förvaras hos husbonden. Alla de övriga fotsoldaterna beväpnades på liknande sätt men övades av officerarna vid fotregementena. Denna nya utskrivningsordning lade en bättre grund än tidigare för uppsättning av fotregementena.

Länsmännen skulle organisera och mönstra landstormen. Den omfattade husmän, drängar och andra tjänare mellan 16 och 40 år. Också städernas borgerskap skulle mönstras för landstormens behov. Befälet vid det skånska fotregementet skulle öva landskapets landstorm och därvid använda de vapen, som fanns vid regementet. År 1653 påbjöds att landstormen skulle organiseras i kompanier på 200–300 man och övas varannan

söndag efter gudstjänsten. De yngsta och raskaste skulle ingå i särskilda dragonkompanier, som skulle tilldelas bondehästar och beväpnas med musköter.

På eftersommaren 1652 visade sig en engelsk flotteskader i Öresund. Den seglade snart hem igen, men inför detta hot anförtröddes försvaret av Skåne åt en kommission, som bestod av riksråden Axel Urup och Niels Krabbe samt överste von Kratzsch. Kommissionen gjorde ett överslag av sina resurser. Man förfogade över rusttjänsten på omkring 200 ryttare. Sockenryttarna var under uppsättning och beräknades uppgå till omkring 600 man. Det skånska fotregementet räknade omkring 1 200 man, och adelns fotsoldater var ungefär hälften så många. I fästningarna låg omkring 400 man värvat manskap. Skulle garnisonerna i Kristianopol, Kristianstad, Landskrona och Malmö bli tillräckligt starka, behövdes ytterligare 3 200 fotsoldater. Man räknade inte med någon garnison i Helsingborg, eftersom befästningsarbetena där nätt och jämt hade påbörjats. Men till detta kom, att om provinsen angreps och det blev tal om långvariga operationer, måste minst 2000 man anskaffas för operationer i öppna fältet. Denna hjälp måste komma från andra riksdelar. Så utsatt som Skånes läge blivit efter 1645, räckte inte dess egna resurser till för försvaret. Befolkningen i den krigshärjade landsändan tålde inte drygare bördor.

Sedan fred slutits i april 1654 mellan England och Holland, avvecklades beredskapen i Skåne, främst genom att de värvade kompanierna avdankades. Länsmännen fick order att flitigt öva det »unga manskapet» både till fots och till häst. År 1655 utfärdades en betydelsefull förordning. En utskrivnen ryttare eller fotsoldat fick inte under de tre år, då han var

skyldig enligt 1652 års förordning att göra militärtjänst, flytta från den ort, där han blivit folkbokförd.

Dansk epilog

År 1655 invecklades Sverige i krig med Polen och fick snart också den ryske tsaren, den tyske kejsaren och kurfursten av Brandenburg till fiender. Den danska regeringen förklarade krig mot Sverige i juni 1657 i förhoppning om att kunna ta tillbaka vad som förlorats 1645. En kommitté, utsedd av det danska riksrådet, hade dock avrått från detta. Beredskapen i Skåne ansågs vara för svag, stridskrafterna för fåtaliga och utan krigsvana, fästningarna bristfälliga och svårigheterna att värva krigsfolk för stora på grund av brist på pengar.

Ledamöter i kommittén var riksråden Axel Urup, Niels Krabbe och Knud Ulfeldt sam överste von Kratzsch. Vid krigsutbrottet erhöll de alla ansvarsfulla poster i Skåne. Axel Urup blev med generalmajors grad en av cheferna för den armé som samlades där.

När de danska krigsförberedelserna kom i gång, beslöt man att halvera ryttar- och fotfolkskompanierna för att uppnå större rörlighet hos förbanden. I april 1657 delades det skånska fotregementet på två lika stora, det ena under överste Adolf Fuchs, det andra under överste von Kratzsch. Den senare dog strax därefter i ett slaganfall, varpå hans regemente fördelades på fyra eskadroner. Genom utskrivningar bragtes den totala styrkan fotfolk upp till 24 kompanier.

Man inrättade också en särskild fältartillerikår och överförde dit de lätta pjäser, som tidigare följt fotregementena. Enskilda adelsmän åtog sig att värva soldater och föra befälet över dem. Sålunda

Axel Axelsson Urup (1601–1671). Rikssingenjör, riksråd, överbefälhavare i Skåne 1657–1658. Porträtt i olja av okänd konstnär. Helsingborgs museum.

värvade Knud Ulfeldt en eskadron på tre kompanier dragoner och en eskadron fotfolk på fyra kompanier. Kristian Friis värvade ett fotregemente på sex kompanier. Från februari 1657 kommenderades en del kompanier fotfolk till fästningarna för fältarbeten. Samtidigt mönstrades adelns fotsoldater vid Malmö och Kristianstad, där de exercerades och sattes i arbete. Av manskap från de kringliggande häraderna bildades fästningskompanier, som förlades i fästningarna, så att de

tidigare garnisonstrupperna kunde frigöras för annan tjänst. Värvat och utskrivet folk kom på det sättet att blandas med varandra. En vanlig uppfattning, delad t.ex. av Axel Urup, var att de utskrivna soldaterna hade lägre stridsvärde. Genom inslag av värvat folk hoppades man ge förbanden bättre stadga.

Av de skånska socken-, präst- och fogderyttarna och en del värvade ryttare bildades Skånska regementet till häst. Det omfattade 10 kompanier och fick Axel Urup som chef. Till Skåne överfördes också Sjölländska och lolländska regementet till häst under befäl av generalen Kristian Gyldenlöve. Under Gyldenlöves och Urups befäl drogs en stark armé samman i nordvästra Skåne. Den kom i allt att omfatta omkring 11 000 man. Fältartilleriet anlände från tyghuset i Köpenhamn. Huvuddelen av rytteriet samlades vid Ängelholm. Rusttjänsten grupperades dock vid kusterna för bevakning. Fotfolket och artilleriet förlades norr om Helsingborg.

I denna armé ingick inte bara skånska utan också västdanska förband, både rytteri och fotfolk, både värvade och utskrivna. Ryttaresförbanden var flera än i tidigare danska arméer. Det visade sig dock, när operationerna hade börjat, att man ofta led brist på fotfolk, samtidigt som det dyrbarare rytteriet ibland mest var till hinder.

I slutet av juli månad utsändes ett upprop om att lantvärnet skulle organiseras. Knud Ulfeldt fick ledningen av detta, och under de följande veckorna lyckades han sätta upp sju kompanier lantvärnsdragoner och en ännu större kontingent fotfolk. I början av september fick han order att försvara riksgränsen söder om Markaryd. Han fick disponera lantvärn och de dragoner och fotsoldater, som han

tidigare själv hade värvat. Hans kår skulle också erhålla artilleri från Landskrona och Köpenhamn och förstärkas med ett par kompanier ur konungens eget livregemente till häst. Hur mycket av detta som kom till utförande är inte känt. Knud Ulfeldt stupade i en ryttarstrid vid Sibbarps skans söder om Osby den 28 september. Hans kår upplöstes, och en del av soldaterna återvände hem.

Den danska huvudstyrkan invecklades under eftersommaren och hösten i manövrer mot en svensk armé, som stod i södra Halland under befäl av riksdrotsen Per Brahe d.y. Det kom aldrig till något avgörande. Sjukdomar började grassera bland manskapet, och i slutet av oktober beslöt man att gå i vinterkvarter. Det danska artilleriet fördes samman vid Malmö. Rusttjänsten tilläts gå hem men befalldes att »när de ser bålén brinna, att envar då på sin rendez-vous låter sig finna». Tre ryttarregementen fördes över till Själland, och de övriga ryttarna fördelades på olika förläggningar. Fotfolket fick också gå hem. I fästningarna utgjordes garnisonerna under vintern dels av ryttare och dragoner, dels av sårade ur sockenryttarförbanden och ur den själländska rusttjänsten.

Som en förberedelse för 1658 års fälttåg påbjöds i november 1657 allmän utskrivning av soldater. Vapen och remtyg sågs över. Artilleriet sattes i stånd. Men alla planer kullkastades av händelseutvecklingen i västra Danmark. I juli 1657 hade Karl X Gustav med sin huvudstyrka lämnat Polen och fallit in i Jylland. I slutet av januari och början av februari 1658 kunde han på isarna göra sin berömda marsch först över Lilla Bält och sedan över Stora Bält. Den 11 februari landsteg han på Själlands västra kust.

Det var nu inte längre tal om att planera för operationer från Skåne in på

svenskt område utan i stället om att försvara det danska kärnlandet. Av det krigsfolk som fanns i Skåne kommenderades efter hand en rad förband att över det tillfrusna Sundet förflytta sig till Själland. Detsamma gällde garnisonerna i Helsingborg, Landskrona och Malmö. Artilleriet fördes från Malmö över till Själland på isen.

Kvar i Skåne stod bara den skånska delen av rusttjänsten och beridna styrkor motsvarande ett ryttarregemente. Om svenskarna skulle angripa Skåne, var alla undersåtar i landskapet befallda att med alla sina ägodelar och med proviant bege sig till någon av fästningarna. Vatten- och väderkvarnar skulle göras obrukbara för fienden, genom att man slog sönder den ena kvarnstenen eller förde bort den. Smederna skulle ta med sig sina bälgar, så att smedjorna inte kunde användas.

Den 26 februari 1658 slöts freden i Roskilde. Till Sverige avträdde Halland, Skåne, Blekinge, Bornholm, Bohuslän samt Trondheims län. Fästningarna i de avträdde landsdelarna skulle överlämnas utan artilleri och ammunition. Dessutom skulle 2000 ryttare överlämnas till Sverige. De utgjorde i allt 25 kompanier, men dessa var inte fulltaliga utan allt som allt överlämnades 1 650 man. En del av dem togs från de skånska förbanden.

Den 1 mars gick en svensk truppstyrka på 2000 man över Öresunds is till Skåne. Med den följde två befullmäktigade ombud för den danske kungen. Under de följande dagarna överlämnades de skånska fästningarna till den svenska kronans representanter. Den 13 mars marscherade en svensk styrka på 500 man från Kalmar in i Blekinge. Två dagar senare överlämnades Kristianopel till den. Därmed hade Skåne och Blekinge övergått från dansk hand till svensk.

Källor och litteratur

Kancelliets Brevböger, vedr. Danmarks indre Forhold, udg. ved C. F. Bricka, L. Laursen, E. Marquard, G. Olsen. Khvn 1887 ff.
V. Lorenzen, Axel Urup, en dansk Ingenjör i det 17. Aarhundrede. Khvn 1953.
E. Madsen, Studier over Danmarks Hærvæsen i det 16de Aarhundrede. Khvn 1898–1902.
Dens., Om Rytteriet i de danske Hære i det 16de Aarhundrede. Historisk Tidsskrift 7. Række I Bind.
Dens., Om Artilleriet i de danske Hære i det 16de

Aarhundrede. Historisk Tidsskrift 7. Række II Bind.

O. Norn, Christian III:s Borge. Khvn 1949.

K. C. Rockstroh, Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 17. og 18. Aarhundrede, I. Khvn 1909.

Rigsarkivet, Köpenhamn: De skaanske Landskommissariers Regnskaber
Fæstningsregnskaber
Lensregnskaber
Militære Regnskaber
Toldregnskaber.

Folkrörelsearkiv i Skåne, Halland och Blekinge

Av Madli Kurdve

Folkrörelsearkivet i Blekinge, 37010 Bräkne-Hoby

De arkiv, som vuxit fram i anslutning till folkrörelser och föreningar, erbjuder ett viktigt, men ofta svårfunnet, källmaterial såväl för lokal- och personhistorisk forskning som för mer övergripande undersökningar. Författaren, som är föreståndare för folkrörelsearkivet i Blekinge, redogör här för arkivsituationen i Skåne, Halland och Blekinge samt presenterar innehållet i olika typer av hithörande arkiv.

Före beskrivningen av läget i de olika landskapen kan det vara skäl att påpeka vissa saker.

Folkrörelsearkiven och föreningslivet omfattas *inte* av offentlighetsprincipen, som gäller för myndigheter. Det innebär att arkivbildare inom enskilda sektorn, som omfattar bl.a. personer, släkter, föreningar, företag, slotts-, gårds- och byarkiv, har möjlighet att vid varje enskilt tillfälle besluta om tillgängligheten till sitt arkivmaterial. Vidare innebär det att arkivinstitution, som förvarar och vårdar sådant material, också måste iaktta de särskilda regler, som olika arkivbildare själva har fastställt.

Folkrörelsearkiv är beteckning på arkivinstitutioner eller arkivdepåer, som sinsemellan kan vara ganska olika. En del av de större, regionala folkrörelsearkiven har flera anställda och däribland någon utbildad arkivarie. Andra arkiv har tillgång till någon eller några personer, som efter bästa förmåga och ofta med god föreningskännedom är satta att vara arkivhandhavare. Men det finns även arkivdepåer utan någon som är anställd för att handha och vårda samlingarna. En del av folkrörelsearkiven har begränsat sitt upp-

tagningsområde till en viss typ av folkrörelse, t.ex. idrottsrörelsen, nykterhetsrörelsen, arbetarrörelsen.

Folkrörelsearkiven innehåller uppgifter och material av intresse för många typer av forskare: amatörer och akademiker; allmän-, ekonom-, idé-, lokal- och föreningshistoriker; beteendevetare; byggnads- och industrihistoriker; släktforskare; musik- och konsthistoriker; biblioteksforskare.

Blekinge

Sedan senhösten 1982 har *Folkrörelsearkivet i Blekinge* varit verksamt. Det bildades som ideell förening, sedan Blekinge läns bildningsförbund drivit frågan och landstinget i en kulturutredning slagit fast, att man skulle stödja en sådan verksamhet. Landstinget ställde lokaler till förfogande på Tingsgården i Bräkne-Hoby.

Enligt stadgarna för Folkrörelsearkivet i Blekinge är dess »uppgift att samla, inventera, förteckna, bevara och vårda handlingar och föremål med anknytning till folkrörelserna och enskilda personer inom folkrörelserna. Folkrörelsearkivet

har även till uppgift att väcka och stödja intresset för folkrörelsernas historia samt ge råd och service i arkivfrågor till anslutna föreningar och arkivets besökare.»

Till Folkrörelsearkivet i Blekinge har sedan starten inkommit arkivhandlingar från ca 600 föreningar/arkivbildare med verksamhet i Blekinge. Vid sidan av de egentliga arkiven finns även dokumentation i form av bok- och tidskriftssamling, klippsamling, bildarkiv, affischsamling, ljudinspelningar och föremål. En del av det senare materialet kan ha en svårbestämbar proveniens men speglar icke desto mindre det blekingska föreningslivet. Genom samlingarna vid sidan av arkivbeståndet kan man få fram uppgifter om ett mycket stort antal föreningar, minst 2-3 gånger fler än de i folkrörelsearkivet företrädde arkivbildarna.

Begreppet folkrörelse ses som synonymt med förening i folkrörelsearkivets verksamhet. Föreningarna i länet betalar inga särskilda avgifter för den service i form av förvaring, arkivrådgivning, hämtning av arkivleveranser, upprättande av arkiv- och gallringsplaner, medverkan vid kurser m.m., som de kan få genom folkrörelsearkivet. Den allmänhet som besöker Folkrörelsearkivet gör det på samma villkor som tillämpas av offentliga institutioner, d.v.s. man betalar självkostnadspris för eventuella fotostatkopior etc. men ingen avgift för möjligheten att ta del av den information och det material, som finns att tillgå. Man har vidare fri tillgång till förteckningar och register, som utgör sökingångar till folkrörelsearkivets samlingar. I augusti 1989 rörde det sig om totalt ca 700 hyllmeter.

I materialet finns olika typer av föreningsarkiv företrädde. De religiösa föreningarna är något underrepresenterade. Antalet idrottsorganisationer är inte hel-

ler särskilt stort, men eftersom de stora distriktsorganisationerna, som även innehåller en hel del lokalt material, är med, blir täckningen ändå god. De kulturella, fackliga och politiska organisationerna samt nykterhetsorganisationerna är väl representerade.

Av intresse för forskningen kan vara att Blekinge läns folkhögskolas (under landstingets huvudmannaskap) omfattande arkiv är deponerat på Folkrörelsearkivet. Från Stårnö, vid Karlshamn, finns ett antal intressanta arkiv från bl.a. nykterhetsrörelsen och den fackliga rörelsen, tillsammans med ett komplett föreningsbibliotek. Blekinge Idrottsförbunds arkiv innehåller även en hel del material rörande de olika specialförbunden och ger på så vis en bra bild av idrotten totalt. Blekinge fotbollförbunds arkiv omfattar även matchprotokoll från de lokala klubbarna, vilket gör att dessa ofta använder fotbollförbundets arkiv som källa vid utdelning av utmärkelser. Blekinge spelmannsförbunds många inspelningar med traditionsbärare utgör en rik skatt för forskare och andra som är intresserade av folkmusik.

Ett brett urval av källmaterial, som speglar föreningslivet ur olika aspekter, finns sålunda förvarat på Folkrörelsearkivet i Bräkne-Hoby. Men det finns även arkivhandlingar och material på annat håll i länet. Blekinge läns museum har i sina samlingar även en del föreningsmaterial och annat, som kan vara till hjälp för den som forskar om föreningslivet. De olika kommunarkiven har också, i större eller mindre utsträckning, sådana handlingar. Några hembygdsföreningar och s.k. »grav-där-du-står-cirklar» har också byggt upp värdefulla lokalhistoriska samlingar, som inte alltid förvaras på Folkrörelsearkivet. Folkrörelsearkivet

Sternö stenarbetares fana, framsidan. Foto: Madli Kurdve.

kan dock med hjälp av förteckningar och inventeringsuppgifter hänvisa den intresserade vidare.

Halland

I Halland är bilden något annorlunda. Där finns tre arkivinstitutioner avsedda för folkrörelserna: Folkrörelsernas arkiv i södra Halland (Halmstad), Folkrörelsernas arkiv i norra Halland (Varberg) och Nykterhetsfolkets länsarkiv (Halmstad). De båda folkrörelsearkiven har delat upp Halland med Ätran som gräns. Nykterhetsfolkets länsarkiv täcker nykterhetsrörelsen, men därmed inte sagt att allt material rörande nykterhetsrörelsen lämnas dit. Vad gäller folkrörelsematerial från Falkenbergs kommun är detta splittat på alla tre arkivdepåerna.

Nykterhetsfolkets länsarkiv inrättades så tidigt som 1930 och är därmed det

äldsta av folkrörelsearkiven i Halland. På ca 200 hyllmeter dokumenteras nykterhetsrörelsen i Halland med vissa undantag. En del nykterhetsföreningar i norra Halland utnyttjar Folkrörelsernas arkiv i norra Halland, och NOV (Verdandi) har lämnat åtminstone en del av sina arkivhandlingar till Folkrörelsernas arkiv i södra Halland.

Folkrörelsernas arkiv i södra Halland omfattar ca 400 hyllmeter handlingar rörande knappt 600 föreningar söder om Ätran. Forskare har även tillgång till inventeringsprotokoll och förteckningar över sådant material, som inte förvaras på Folkrörelsernas arkiv utan hos privatpersoner och föreningar.

Folkrörelsernas arkiv i norra Halland ingår som en sektion i Museet i Varberg. Folkrörelsernas arkiv har dock en egen styrelse och budget. Folkrörelsernas arkiv i norra Halland omfattar drygt 300

föreningar hemmahörande norr om Ät-ran. Endast ett fåtal nykterhetsföreningar har valt att lämna in sina handlingar till Folkrörelsernas arkiv i norra Halland, men för övrigt utgör arkivbeståndet ett representativt urval föreningar. I nära samarbete med museet pågår inspelning av intervjuer kommun för kommun med äldre före detta föreningsaktiva personer.

Skåne

Vad gäller Skåne är bilden ännu mer splittrad för den som vill forska i folkrörelsernas källmaterial. För några år sedan (1987) gjordes ett försök till genomgång som visade att det skulle finnas 15 arkiv, som förvarade folkrörelsematerial i Skåne. Av dessa var ett Landsarkivet i Lund, och två var kommunarkiv. Av de återstående 12 var 8 medlemmar i Folk-rörelsernas Arkivförbund (FA).

Av de 12 ovan nämnda arkivdepåerna var 5 utan någon anställd, 7 hade tillgång till lönebidragsanställd personal (från »del i» till 4 anställda). Totalt rörde det sig om 17 personer.

Vid en kontroll av dessa uppgifter under sensommaren 1989 framgick att antalet arkiv, som uppger sig förvara föreningsmaterial, hade utökats till 9 kommunarkiv vid sidan av 10 folkrörelsearkiv, som är medlemmar i Folk-rörelsernas arkivförbund. Vidare kan påpekas att det förekommer eller under de senaste åren förekommit någon form av insamlings- eller arkivverksamhet, huvudsakligen på initiativ av eller inom arbetarrörelsen på ytterligare 10 orter. Center-rörelsen bedrev för några år sedan en ganska intensiv cirkelverksamhet i syfte att dokumentera bonderörelsens framväxt och historia. Liknande arbete har bedrivits även av andra rörelser i sam-

band med jubileer, antingen regionalt eller på det lokala planet. Härutöver kan även en del personarkiv vara av intresse för folkrörelse- och föreningsforskare. Nationalregistret vid Riksarkivet kan i många fall bidra med ytterligare uppgifter om s.k. enskilda arkiv med anknytning till föreningslivet i Skåne och deras förvaringsplatser.

De flesta stora regionala organisationerna har någon form av egen arkivverksamhet. För övrigt får man söka efter arkivhandlingar i anslutning till möteslokaler och expeditioner för föreningslivet. Klubbstugor, Folkets Hus, bygdegårdar, hembygdsgårdar, ordenshus och frikyr-kolokaler brukar hysa gamla handlingar i skåp och skrubbar. Men det allra vanligaste är att spåren av föreningslivets verksamhet har blivit liggande hemma hos föreningsaktiva privatpersoner och sedan, många gånger på grund av okunskap, skingrats eller rent av förstörts.

Med tanke på att många nya idéer och rörelser har tagit vägen över Skåne in i Sverige, är det synd att källmaterialet inte har kunnat göras mer tillgängligt genom arkivinstitutioner. I praktiken är det en del av vårt kulturarv som riskerar att försvinna.

Tyvärr finns det för närvarande ingen möjlighet att få en samlad överblick över vad för slags material som finns var. Systematiskt inventeringsarbete har inte bedrivits för att spåra föreningshandlingar i Skåne. Ej heller finns alla förteckningar över i arkivdepåer förvarat material samlade på ett ställe. Den enskilde forskaren får ägna sig åt ett ganska omfattande uppspårningsarbete, innan den egentliga forskningen kan komma igång. Och inte ens då kan man vara säker på att man fått fram ett representativt källmaterial.

I nedanstående lista har endast de vik-

tigaste depåerna medtagits. Föreningshandlingar förvaras av fler kommunarkiv och arbetarkommuner än de nedan nämnda, och ytterligare föreningshandlingar kan ha samlats in av olika studiecirklar och grupper som arbetar med »gräv-där-du-står»-projekt och lokalhistorisk dokumentation.

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Box 1124 / Upplandsgatan 5

111 81 Stockholm

tel. 08-24 17 60

Framför allt den skånska arbetarrörelsens äldre material från orter som inte har egna arkiv och från tiden före andra världskriget.

Tjänstemannarörelsens Arkiv och

Museum TAM

Box 5252 / Jungfrugatan 38

102 45 Stockholm

tel. 08-782 93 06-09

Depå: TCO-skolan Bergendal

191 55 Sollentuna

tel. 08-92 78 80, 92 94 92

Tjänstemannarörelsen på orter utan folkrörelsearkiv kan kontrolleras här.

Kooperativa Förbundet

Box 15200 / Stadsgården 6

104 65 Stockholm

tel. 08-743 10 00

Framst upphörda konsumtionsföreningars material.

Arbetarrörelsens arkiv i Bjärnum

c/o Evert Dolkov

Slätteröd

280 20 *Bjärnum*

Bromölla arbetarekommun

Kontaktperson: Sven Jönsson

Box 26

295 00 *Bromölla*

tel. 0456-296 09

Bjäre Härads Hembygdsförening

Boarp

264 00 *Båstad*

tel. 0431-730 73

Kommunarkivet i Båstad

Box 1501

269 01 *Båstad*

tel. 0431-710 60

Arbetarrörelsens arkiv i Eslöv

Eslövs arbetarekommun

c/o Göran Hallberg

Långåkravägen 29

241 00 *Eslöv*

tel. 0413-158 97, 046-10 74 69, arb.

Folkrörelsearkivet i Helsingborg

Övre Långvinkelgatan 95

252 36 *Helsingborg*

tel. 042-13 06 12

Föreningen Idrottsarkivet i Helsingborg

Box 10073 / Springpostgränd 3

250 10 *Helsingborg*

tel. 042-13 39 00, 13 39 90

Hässleholms arbetarrörelsens arkiv

Järnvägsgatan 31 A

281 00 *Hässleholm*

tel. 0451-814 98

Folkrörelsernas arkiv i Kristianstad

Stadsbiblioteket

Föreningsgatan

291 33 *Kristianstad*

tel. 044-12 90 64

Arbetarrörelsens arkiv i Landskrona

Box 143 / Folkets Hus, Säbygatan 16

261 33 *Landskrona*

tel. 0418-236 50

Arbetarrörelsens arkiv i Lund

Stadsarkivet

Box 1006 / S:t Petri Kyrkogata 6

221 03 *Lund*

tel. 046-15 59 45

Arbetarrörelsens arkiv i Malmö

Box 10003 / Folkets Hus,

Olof Palmes plats 1

200 43 *Malmö*

tel. 040-12 50 56

Tre Skåne Kontorscentrum

von Troils väg 1

213 01 *Malmö*

tel. 040-22 00 10

Bonderörelsens (Lantmännen, mejeri, slakteri etc.) ekonomiska föreningar i Skåne

Arbetarrörelsens arkiv i Trelleborg

Garvaregården

Hamngatan 4

231 00 *Trelleborg*

tel. 0410-193 68

Arbetarrörelsens arkiv i Ystad
Kontaktperson: Ann-Viol Mårtensson
Nyckel lämnas ut i:
Stadsbiblioteket
Industrigatan 2
271 00 Ystad
tel. 0411-772 90, 117 87

Folkröresearkivet i Ängelholm
Kontaktperson: Anders Finné
Åsbogatan 48
262 51 Ängelholm
tel. 0431-118 06

IOGTs arkiv i Ängelholm
Kontaktperson: Jan Lundberg
Stallgatan 8
262 52 Ängelholm
tel. 0431-178 42

Östra Göinge
Föreningsarkiv planeras
Kontaktperson: Ulla Nilsson
Holmens väg 6
280 62 Hanaskog
tel. 044-631 44

Exemplet Sternöarkiven

Strax sydväst om Karlshamns centrum ligger halvön Stårnö. Där finns länets största gravröse, som vittnar om människans närvaro åtminstone sedan bronsåldern. Senare tidens människor och verksamheter på Stårnö har gett som resultat att Folkrörelsearkivet i Blekinge i sin vård har 9 mer eller mindre fullständiga föreningsarkiv. (Eftersom hemorten oftast skrivs Stårnö, med e, i föreningshandlingarna, har materialet fått arbetsbeteckningen Stårnöarkiven.)

Arkivhandlingarna omfattar ca 2 hyllmeter, som täcker tiden 1893–1980. Dessutom finns ett omfattande »kringmaterial», som på olika sätt kompletterar det egentliga arkivbeståndet: ett så gott som komplett föreningsbibliotek med ca 900 volymer, en fana, ett standar och en

textil vägg- eller fonddekoration samt en del andra föremål.

Det fylligaste materialet finns i IOGT-logen 1894 Stårnö Hopps arkiv. Det omfattar totalt 9 volymer från tidsperioden 1893–1980. Protokollen omfattar 1893–1965 och är oftast innehållsrika. Medlemsförteckningar förekommer av olika slag, dels uppslags- och närvarolistor från mötesverksamheten, dels uppbördslistor över medlemsavgifter. Tillsammans med medlemsmatriklarna kan man få en god överblick över hur medlemskåren sett ut och skiftat karaktär mellan åren 1893–1953. I detta material finns luckor för hela 1930-talet och delar av 1940- och 50-talen. Av korrespondensen finns enbart något enstaka brev, medan kassaböckerna finns bevarade för perioden 1893–1980, förutom luckor 1935–47 och 1957–63. På goda grunder kan man anta att det måste ha funnits ytterligare skriftlig dokumentation över verksamheten i form av protokoll, minnesanteckningar och rapporter för olika arbetsgrupper och kommittéer, som arbetade med speciella frågor och verksamhetsgrenar.

Viktiga komplement till själva logens arkiv utgörs av arkiven för Stårnö Godtemplares Byggnadsförening u.p.a., IOGTs ungdomsloge Kamraten, IOGTs ungdomsloge 1216 Klippan och Stårnö Studiecirkel. Av dessa arkiv är nog byggnadsföreningens med sina årsmötes- och styrelseprotokoll för perioden 1906–1960 det mest givande. Där finns även revisionsberättelser täckande tiden 1909–1955.

Ett annat arkiv värt ett närmare studium är det ovan nämnda Stårnö Studiecirkel. Studiecirkeln igångsattes av IOGT-logen, men har bedrivit en så självständig verksamhet, att vi valt att förteckna arkivet för sig. Studiecirkeln byggde redan tidigt upp ett bibliotek, som med åren

Sternö stenarbetares fana, baksidan. Foto: Madli Kurdve.

kom att bli ganska omfattande och också bedrev en öppen verksamhet med lån till allmänheten. Studiecirkeln arkiv innehåller en protokollsbok för tiden 1922–31 och ett antal liggare över bokbestånd och utlåning. Just utlåningen kan man följa åren 1911–22 och 1943–57. Bokbeståndet omfattade över 1000 volymer. Det är mycket intressant att studera vad som varit mest läst ute på Starnö av ett bokbestånd, som omfattar nykterhetsrörelsens »propagandalitteratur», för sin tid aktuell upplysnings- och debattlitteratur i samhällsfrågor samt en stor mängd både klassisk och ny skönlitteratur, såväl svensk som utländsk. Att det fanns fackligt aktiva stenarbetare på Starnö märks också i detta bokbestånd.

Därmed har också antyts att övriga Sternöarkiv är av ett något annat slag än de hittills presenterade med anknytning till IOGT.

Från ett par år i början på 1920-talet finns stadgar och en kassabok för Sternö Allmänna diskussionsklubb, som enligt stadgarna skulle ha som målsättning att »höja vårt vetande i allmännyttiga spörsmål». Vidare var det »en fristående sammanslutning där envar oberoende av åskådning äger medlemskap» – Tyvärr finns inte mycket av källmaterial för denna verksamhet.

Ett annat ganska begränsat arkiv är det för Socialdemokratiska ungdomsklubben Signalen, Sternö. Tidsmässigt omfattar det endast 1929–30 men där finns å andra sidan både protokoll, medlemsmatrikel och kassabok.

Ett mer fylligt material finns slutligen i de två fackföreningsarkiv som ingår i Sternöarkiven, Svenska Grov- och Fabrikarbetareförbundets avd. 135, Sternö och Svenska Stenindustriarbetareförbundets avd. 66, Sternö. Här finns för grov-

och fabriksarbetarna utförliga protokoll för åren 1907–23 och för stenarbetarna 1917–70. För stenarbetarna finns i nämnvärd omfattning även styrelse- och revisionsberättelser 1923–58 och kassaböcker för åren 1947–79.

Att en del av det fackliga materialet levererades tillsammans med biblioteksböcker och Sternö Studiecirkels arkiv, gör det inte mindre intressant att undersöka sambanden mellan de olika »Sternöarkiven». Samma personer återfinns i än

det ena och än det andra arkivets handlingar.

De ovan beskrivna arkivbestånden kan ses som ett ganska typiskt exempel på källmaterial från en by eller ett samhälle, som kan återfinnas på ett folkrörelsearkiv. Av det ovan beskrivna materialet är allt tillgängligt i sin helhet för forskning. Sternöarkiven och många andra orters föreningsarkiv väntar på intresserade forskares bearbetning.

Stenålder i Stävie

Kring Kävlingeån och Saxån ligger ett av centralområdena för bebyggelsen i Skåne under förhistorisk tid. Speciell uppmärksamhet har ägnats de många megalitgravarna i området, framförallt då Hofferupsdösen och gånggrifterna vid Hög, Storegård, Gillhög och Annehill.

De fornlämningar som syns bäst i terrängen idag är gravhögarna från äldre bronsålder. De återfinns ensamma eller i grupper över hela området. Jämfört med dessa, ofta monumentala, anläggningar är boplatserna svårupptäckta; årtusendens odling har jämnat ut alla synliga spår ovan mark. Men det är mycket gott om registrerade boplatser i området, och nya upptäckter görs efter hand.

Det är de lätta jordarna samt åarna och de i äldre tid stora våtmarkerna som har bidragit till försörjningsmöjligheterna för den forntida befolkningen.

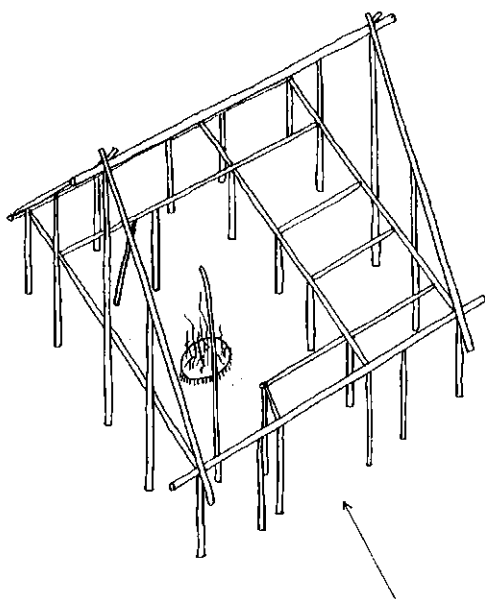
Stävie socken ligger utmed Kävlingeån strax sydväst om Kävlinge. Här har flera stenåldersboplatser undersökts, och dessutom finns det, liksom på andra platser i Skåne, gott om lösfunna flintyxor. På vad som en gång varit ett näs ut i våtmarken längs med ån har flera undersökningar gjorts. Här har ett gravfält från yngre

järnåldern, med bland annat vikingatida vagnskorgsgravar, påträffats. Ute på själva näset fanns anläggningar från flera perioder, bland annat gropar och härdar från yngre stenålderns första hälft, närmare bestämt slutet av tidigneolitikum och början av mellanneolitikum.

Tvårs över näsets »landfäste» påträffades en rad diken av varierande längd. Det hela påminde om en vallgrav som inte blivit färdiggrävd. Dessa diken var samtida med groparna och härdarna ute på näset. Likadana komplex har undersökts i Danmark och Tyskland. De tolkas som ett slags stamcentra för återkommande ceremonier av något slag. Dikena har inte varit ämnade till försvar av området utan har endast markerat dess gräns. Fyndmaterialet i groparna inne på området innehöll föremål som föreföll ha offrats.

Den nu aktuella undersökningen utfördes av riksantikvarieämbetet under hösten 1990 och företogs på det s.k. Egna-hemsområdet, beläget en dryg kilometer öster om det ovan nämnda näset.

På höjdområdet som begränsar ådalen mot söder och öster ligger flera registrerade stenåldersboplatser. Undersökningen företogs i anslutning till en av dessa

Förslag till rekonstruktion av stenåldershus i Stävie.

boplatser, fornlämning 21 i Stävie socken. Sparsamt med flinta hade här påträffats inom en yta på ca 200×150 meter. Modern plöjning hade emellertid farit hårt fram med boplatstrester; den största delen av ytan inom fornlämningsmarkeringen saknade spår av fasta lämningar. På två ytor med en sammanlagd areal på ca 4500 m² fanns dock boplatslämningar som var relativt välbevarade. Dessa två boplatssytor låg på platåer som lutade svagt mot ådalen och nära den brantare sluttningen ner mot densamma.

I äldre tid har det legat en mindre våtmark strax ovanför sluttningens krön 3–400 meter öster om boplaten. Denna våtmark har troligen ingått i det primära resursområdet. Likaså har man antagligen brukat de lättare jordar som finns i sluttningen mot ådalen.

Boplatstresterna bestod av gropar, hårdar och stolphål. Av fyndmaterialet att döma föreföll det som om platsen varit bebodd under en begränsad period kring övergången mellan tidig- och mellan-

neolitikum, alltså ungefär samtidigt med ceremonianläggningen på näset. På den mindre av de två ytorna fanns tydliga lämningar av ett hus, och med ledning av denna byggnads konstruktion kunde en liknande men mera fragmentarisk byggnad även konstateras på den större ytan.

Byggnaderna hade varit ungefär 6,5 meter i fyrkant, speciellt den bäst bevarade byggnaden var tydligt avgränsad. Den bärande konstruktionen har bestått av trästolpar nedgrävda i marken. Väggar har tätats med lerklining på ett flätverk av grenar eller bestått av torv, och taket har troligen varit av vass. Det som fanns kvar av husen vid den arkeologiska undersökningen var endast de nedersta delarna av de grävda hål som stolparna hade stått i. Men utifrån dessa rester kan ändå husens huvuddrag rekonstrueras.

Byggnadens höjd är en gissning, en vägghöjd på 1,50–1,70 har antagits och en totalhöjd på ca 5 meter följer av detta. Inredningen, med stolpar som bär upp ett loft utmed tre av ytterväggarna är också en spekulat; stolparna kan istället ha fungerat som extrastöd för taket eller burit långa bänkar utmed väggen. Med den redovisade rekonstruktionen får man ett separat förrådsutrymme eller fähus i byggnadens östdel och ovanpå det ett magasinutrymme. Utmed norrväggen löper en grund hylla för förvaring av t.ex. krukor med säd eller andra födoämnen. En tydligt lutande stolpe har antagits bära en upphängningsanordning över eldstaden.

En fråga inför det kommande analysarbetet är varför boplaten legat på denna plats och inte placerats på sandjordarna närmare ån, en annan uppgift är att arbeta vidare på husplanerna.

Lasse Wallin

Riksantikvarieämbetet UV Syd
046-30 50 27

DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Tillsammans med Landsarkivet i Lund är föreningen utgivare av ALE, Historisk tidskrift för Skåneland. Tidskriften, som utkommer med fyra häften årligen, utges med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Brev och manus till redaktionen adresseras till redaktionssekreteraren, arkivarie Bengt Danielson, Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt. Årsavgiften för 1990, 75 kronor, kan insättas på postgirokonto nr 24 68 31-2, De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas hos skattmästaren, arkivarie Göran Larsson, Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

EFTERTRYCK, helt eller delvis, medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse:

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö, ordf., landsarkivarie Anna-Christina Ulfspärre, Lund, v.ordf., arkivarie Anders Persson, S. Sandby, sekr., arkivarie Elisabeth Reuterswärd, Lund, v.sekr., arkivarie Göran Larsson, Lund, skattmästare, samt professor Hans Andersson, Lund, professor Nils-Arvid Bringéus, Lund, professor Erik Cinthio, Lund, museiråd Torkel Eriksson, Helsingborg, docent Siegrun Fernlund, Asmundtorp, högskolelektor Hjärdís Kristenson, Lund, professor Lars Larsson, V. Nöbbelöv, docent Nils Lewan, Lund, länsmuseumschef Bengt-Arne Person, Varberg, länsantikvarie Björn Petersen, Halmstad, docent Sten Skansjö, Lund, länsantikvarie Leif Stenholm, Karlskrona, professor Sven Tägil, Lund, läroverksadjunkt Curt Widenborg, Ronneby. Hedersledamot: professor Jörgen Weibull, Göteborg.

